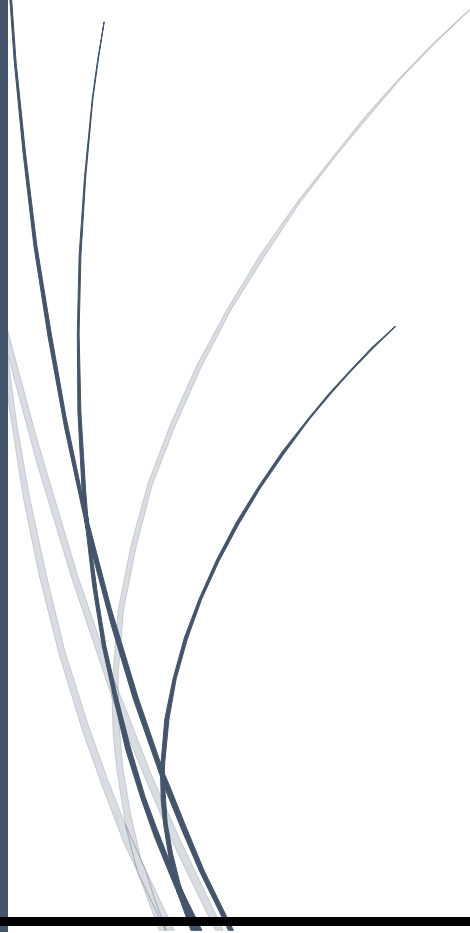

**A Felsőbaranyai
Református
Egyházmegye Siklói
Polgári Leányiskolájának
és Internátusának
története a korabeli
sajtóban**

Jelige: siklóshelytörténet

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Kérdéseim és módszerem a kutatás során	3
3. Történelmi körülmények: a szerb megszállás Baranyában	4
4. Siklós korabeli helyzetének ismertetése	8
4.1. Siklós lakossága a korszakban	8
4.2. Siklós gazdasága a korszakban	10
4.3. Siklós vallási-felekezeti viszonyai a korszakban	13
4.4. Siklós iskolai-oktatási viszonyai a korszakban	14
5. Az elemzésre kerülő sajtóorgánumok áttekintése.....	18
6. Az iskola történetének felvázolása a korabeli sajtótermékek vizsgálatával	21
6.1. Az iskola megalapításának előzményei, körülményei és okai	24
6.2. Az iskola tantestületének személyi változásai a siklósi évek alatt	28
6.3. Az iskola Pécsre költöztetése	32
7. Összegzés, konklúzió levonása	33
8. Forrás- és irodalomjegyzék.....	35
8.1. Források	35
8.1.1. Adatbázisok	35
8.1.2. Sajtótermékek	35
8.2. Szakirodalom	36
9. Ábrák jegyzéke.....	39

1. Bevezetés

Leendő történelemtanárként és siklósi lakosként adta magát, hogy Siklós helytörténete iránti érdeklődésem az évek alatt egyre csak növekedjen. Iskolai éveim alatt két olyan intézménynek voltam a tanulója, amelyek jogelődként tekintenek a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklósi Polgári Leányiskolájára és Internátusára. Több kutatási téma ötletem közül azért esett erre a választásom, mert személy szerint nagyon kíváncsi vagyok Siklós múltjára, helytörténetére és az, hogy ez az érdeklődésem összetalálkozott „alma mater”-eim múltjával, egyértelművé tette számomra, hogy ezt a témát kell kutatnom. Vizsgálódásom kezdetén, amikor nekiálltam a témához kapcsolódó szakirodalmak, források gyűjtésének, szomorúan tapasztaltam, hogy eme aprócska város története sok szempontból feltáratlan korszakokon átívelő múltja ellenére. Dolgozatom megírásának alapjául – a korabeli sajtótermékeken kívül – elsősorban két, Siklós történetével foglalkozó szakirodalom szolgált. Ezek közül az egyik Ács Marianna *„Nőnevelés a Felsőbaranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolájában és internátusában (1916-1948)”* című doktori értekezése, melyben részletesen foglalkozik az iskola történetével, és kutatásommal mintegy bővíteni igyekszem az intézmény múltjának feltárását a korabeli sajtótermékek vizsgálatával. Ács Marianna rendkívül széleskörű, sok különböző forrásgyűjteményen alapuló részletes vizsgálatot végzett az intézmény múltjának feltárására, azonban a korabeli sajtótermékek vizsgálata, elemzése eddig még nem történt meg, így dolgozatommal az ő kutatását igyekszem bővíteni; továbbá a kutatás jövőbeli folytatásaként szeretném az iskola nemrég előkerült anyakönyveit is megvizsgálni. Dolgozatomban különböző témakörökre bontva vizsgálom majd a sajtótermékeket. Ezen témakörök között lesz olyan (pl. az iskola tantestületének személyi változásai a siklósi évek alatt), amelyekkel Ács Marianna sokkal részletesebben foglalkozott, így ezen témák esetében arra vagyok kíváncsi, hogy a korabeli sajtó mekkora mennyiségben és milyen minőségben foglalkozott ezekkel a kérdésekkel.

Az iskola, amit az egyházmegye 1916-ban alapított – és 1929/1930-ig működött Siklóson – polgári leányiskola volt, mely iskolatípusról az 1868. évi 38. tc. rendelkezett. A négy évfolyamos polgári iskolába az elemi iskola négy évfolyamának elvégzése után lehetett felvételizni; vagy a végbizonyítvány bemutatásával, vagy felvételi vizsgával.¹ A szemléltetés elvét tudatosan alkalmazó polgári iskola volt hivatott a népiskolákból kikerülő gyerekek anyanyelvükön történő továbbképzésére; továbbá, mint iskolatípus a társadalom

¹ ÁCS 2019. 200.

középrétegének műveltségét igyekezett emelni², és a feladata (az 1879-es tanterv szerint) az volt, hogy tágabb műveltséget nyújtson az elemi iskolában megszerezhetőnél; valamint, hogy olyan köznapi, gyakorlatias, praktikus ismereteket közvetítsen – jelen esetünkben a leányok számára –, melyek nem a tudományos pályákra, hanem a háziasszonyi teendők elvégzésére tették alkalmassá őket.³ A polgári iskolák létrejöttkor ez az iskolatípus a népoktatási intézmények körébe tartozott, majd az 1916-os miniszteri rendelet már a középfokú oktatás rendszerébe illesztette, ezt követően pedig az 1927. évi 12. tc. önálló, középfokú iskolává nyilvánította. A legfontosabb célja ezen iskolatípusnak nem változott a különböző időszakokban: továbbra is vallásos, erkölcsös, nemzeti szellemben, gyakorlati irányú, általános műveltséget adó intézménytípus maradt. Leginkább az ebben az iskolatípusban tanított tantárgyak között megjelenő rendkívüli tárgyak (pl. a gyors- és gépírás, fehérnemű-varrás stb.) mutatták, hogy – a háziasszonyképzőn túl – bizonyos típusú kereső foglalkozásra is felkészítették az itt tanuló leányokat.⁴ A polgári iskolát elvégzett tanulók előtt nyitva volt az út a gimnáziumok és a kereskedelmi középiskolák, majd az egyetemek felé.⁵

2. Kérdéseim és módszerem a kutatás során

Vizsgálatom során többek között arra kerestem választ, hogy milyen indíttatásból jött létre a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklósi Polgári Leányiskolája és Internátusa, illetve kik voltak azok a személyek, akik kezdeményezték, támogatták és lehetővé tették az intézmény felállítását; valamint, hogy voltak-e és ha voltak, akkor kik voltak ezen elképzelés ellenzői. Az iskola alapításával kapcsolatosan választ kerestem arra, hogy milyen történelmi, társadalmi és gazdasági körülmények között létesült az intézmény. A korabeli sajtótermékek vizsgálata során arra kerestem választ, hogy milyen információkat közölnek az egyes újságok az iskolaalapításról és annak előzményeiről. Dolgozatomban megvizsgálom az iskola tantestületének személyi változásait a siklósi évek alatt. Érdeklődésem tárgyát képezte továbbá az iskola Pécsre költöztetésével kapcsolatos megnyilvánulások, vélemények feltárása a korabeli sajtó tükrében. Kutatásomban a Siklós és környékén megjelent korabeli sajtótermékeket veszem kvalitatív megközelítésű forráselemzés alá. A sajtóban talált adatok és információk alátámasztására a témával kapcsolatban fellelhető szakirodalmakat használom fel.

² SZAKÁCSNÉ 2007. 13.

³ ÁCS 2019. 200.

⁴ ÁCS 2019. 200-201.

⁵ SZAKÁCSNÉ 2007. 13-14.

3. Történelmi körülmények: a szerb megszállás Baranyában

Az 1867-es Habsburg-magyar kiegyezést közel fél évszázados nyugalmi periódus, majd 1914. július 28. és 1918. november 11. között 4 évig tartó véres háború, valamint az első világháborút az Osztrák-Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország forradalmakkal és ellenforradalmakkal kísért felbomlása követte. „*A sokszínű őszirózsákat 1919 márciusában vörös szegfűk, ezeket pedig 1919 őszén fehér darutollak váltották fel.*”⁶ Az 1918. október 30-31-én lezajlott vértelenül győzelmet arató őszirózsás forradalmat a Tanácsköztársaság időszaka követte 1919. március 21. és 1919. augusztus 1. között, majd 1919. november 16-án Horthy Miklós budapesti bevonulásával kibontakozott, illetve győzött az ellenforradalom és kezdetét vette a Horthy-korszak. A Habsburg-Magyar Monarchia felbomlásának folyamatában a végpont az 1920. június 4-ei trianoni békeszerződés volt, amely egy új, a réginél sokkal kisebb, etnikailag-nyelvileg azonban jóval homogénebb Magyarországot hozott létre, sajnos idegen államhatárok közé szorítva a Kárpát-medence magyarságának mintegy 1/3-át. Az egymást követő éles fordulatok sok emberéletet követeltek és egyre kaotikusabb állapotokat teremtettek. Az ország gazdasága dezintegrálódott, a termelés csökkent és a társadalom nyomorgott. A Trianonban megszabott új keretekhez való alkalmazkodás, valamint a viszonyok normalizálódása és konszolidálódása 1920-as években új törvényhozó testület és új államfő választásával vette kezdetét.⁷ Ezen rövid bevezető után tekintsük át részletesebben Baranya vármegye szerb megszállásának történetét, mely jelentős hatással bírt Siklóstra és környékére, valamint a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklósi Polgári Leányiskolájának és Internátusának életére és mindennapjaira megalapítása után néhány évvel.

Az első világháború befejeztével gyökeres változások és átalakulások vették kezdetüket Közép- és Kelet-Európában: új államok születtek, nagyobbodtak meg, illetve birodalmak bomlottak fel, melyek területeiért az új államok folytattak vitát.⁸ A nagy háború befejezését követő zűrzavaros időszakban a belgrádi vezetés elérkezettnek látta az időt, hogy lépéseket tegyen az egységes délszláv állam megteremtéséhez szükségesnek tartott területek megszerzésére.⁹ 1918 októberében – a polgári demokratikus forradalom idején – a Siklóson és környékén elhelyezett katonaság csapatokba verődve fegyveresen fosztogatott a környéken. A

⁶ ROMSICS 2000. 101.

⁷ ROMSICS 2000. 101-130.

⁸ HORNYÁK 1999. 51.

⁹ HORNYÁK 2003. 1307.

zavargásoknak 1918. november 14-én a szerb megszállás vetett véget, amely Baranya nagyrésztét megszállta.¹⁰ Az Osztrák-Magyar Monarchiától áhított bácskai és baranyai területek¹¹ megszállására a jogi alapot a november 13-án megkötött belgrádi katonai konvenció adta.¹² A Belgrádban a Károlyi-kormány nevében Linder Béla által aláírt fegyverszüneti megállapodás¹³ – ahogy az 1. ábrán látható – keleten és délen kijelölte a Beszterce-Maros-Szabadka-Baja-Pécs-Dráva vonalán húzódó demarkációs vonalat.¹⁴

1. ábra: Magyarország ideiglenes határai 1918-1919-ben¹⁵

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság szerb csapatai 1918. november 13-án bevonultak Szabadkára és Bajára, majd november 15-én elfoglalták Barcsot, Szigetvárt és Pécsét, illetve december 1-jén Pécsváradot. Ezzel Szerbia gyakorlatilag birtokba vette a belgrádi konvencióban ideiglenesen neki ítélt területeket.¹⁶ 1921-ig Baranya és Pécs hovatartozásának kérdése volt a legfőbb akadálya a magyar-jugoszláv kapcsolatok rendezésének, ugyanis Baranya vármegye Magyarország etnikailag legvegyesebb összetételű területei közé tartozott: németek, magyarok és délszlávok különböző ágaihoz tartozó nemzetiségek, népcsoportok

¹⁰ BÁLINT 1928. 62.

¹¹ A szerb csapatok megszállták az egész baranyavári, mohácsi és siklósi járásokat; a pécsvárad, pécsi és sellyei járások nagyobb részét; néhány falut a sásdi járásból; Somogy vármegyéből a szigetvári és a barcsi járást; valamint Tolna vármegyéből 3 községet: Alsónyék, Bát és Bátaszék. (HORNYÁK 2010b. 7.)

¹² HORNYÁK 2003. 1307.

¹³ SZÜTS 1989. 17.

¹⁴ HORNYÁK 1999. 52.

¹⁵ Kép forrása: <https://baloghpert.com/2018/11/13/a-belgradi-katonai-konvencio/> [2024. 01. 03.]

¹⁶ HORNYÁK 1999. 54.

lakták.¹⁷ A párizsi béketárgyalások során a határok megvonásába a magyar félnek igencsak kevés beleszólása volt. A jugoszláv békeküldöttség szerb, horvát, szlovén tagjai annak megfelelően dolgoztak ki részletes terveket a határ megvonására, hogy nemzetük szállásterülete szempontjából mely területeket tartották legfontosabbnak megszerezni. Belgrád magatartását Magyarországgal szemben a békekonferencián meghatározták azok a körülmények, hogy egyrészt területi követelései 1919 elején lényegében csak korrekciók voltak a belgrádi katonai konvencióban meghatározott demarkációs vonalhoz képest; másrészt, hogy a békekonferencia idején a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság már ténylegesen birtokolta azokat a területeket, amelyeket meg akart szerezni, így a békekonferenciától csak a kialakult helyzet jóváhagyását várta.¹⁸ A szerbek nagy jelentőséget tulajdonítottak annak a körülménynek, hogy az igényelt területek jó részét már megszállva tartották, ezáltal gondolták, hogy a pozíciójuk erősebb, és bizonyos nyomást is tudnak gyakorolni.¹⁹ Várakozásaikban nem kellett csalódniuk, az akkor elfoglalt, illetve „ideiglenesen” megszállt területek nagy részét a békekonferencia valóban az új délszláv államnak ítélte; ez alól csak Baranya és Baja, illetve környéke jelentett kivételt.²⁰ A jugoszláv békeküldöttség vezetői nem voltak tisztában azzal, hogy a pécsi és a szentlőrinci járás kivételével akár a nemzeti-etnikai elv alapján is kérhették volna a baranyai területek államukhoz csatolását; ebből kifolyólag az elnyerhető területek kiterjedésébe nem tartozhattak bele ezek a területek, annál az egyszerű oknál fogva, hogy elmulasztották kérni azokat. A Tanácsköztársaság bukását (1919. augusztus 1.) követő időszakban a szerb hatóságok várakozó álláspontra helyezkedtek. Látszólag mindegy volt nekik, hogy mi történik a városban, csak rend legyen és szén, illetve igyekeztek elodáztatni a terület kiürítését.²¹ A magyarországi antantmissziók egymás után küldték Baranyába képviselőiket, hogy rávegyék a jugoszlávokat a terület kiürítésére, csekély eredménnyel.²² Belgrád a helyi hatóságokat arra utasította, hogy a Pécs és Baja Magyarországhoz való visszakerülését előkészítő antantmissziók tevékenységét akadályozzák arra hivatkozva, hogy Párizs még nem adott választ a területi követeléseikre.²³ A későbbiekben Jugoszlávia jobbnak látta, ha felhagy a további követelésekkel, mondván, hogy a már elért eredményeket nem lenne helyes kockáztatni. 1920. június 4-én írták alá Magyarországgal a trianoni békeszerződést, amely de jure pontot tett a magyar-jugoszláv határ megállapításának ügyére. A megkötött békeszerződés dacára a magyar kormány nem

¹⁷ HORNYÁK 2010a. 51.

¹⁸ HORNYÁK 2020a. 36-37.

¹⁹ HORNYÁK 2020b. 160.

²⁰ HORNYÁK 2020a. 37p.

²¹ HORNYÁK 2010b. 9-16.

²² HORNYÁK 2010a. 54.

²³ HORNYÁK 2022. 355.

gyakorolhatta a történelmi Magyarországból megmaradt déli területek egésze feletti szuverenitást. A szerb csapatok továbbra is megszállva tartották Baranya jelentős részét Péccsel, valamint Bácska északi területét Bajával és környékével.²⁴ A nagyhatalmak 1921 nyarára elégtették meg végleg a kiürítéssel kapcsolatos huzavonát.²⁵ Budapesti képviselők augusztus 9-én döntöttek Baranya kiürítésének időpontjáról és módjáról: három szakaszban kívánták lebonyolítani augusztus 18. és 22. között.²⁶ A kiürítési terv végrehajtásának ellenőrzésére létrehozták az úgynevezett „Baranya-missziót” Francis William Gosset angol ezredes vezetésével.²⁷ A misszió, amelynek feladata volt felügyelni a kiürítést, egyben megakadályozni a területen található anyagi javak elhurcolását – értve alatta a szerb csapatok rekvirálásait – augusztus 10-én érkezett Pécsre. 1921. augusztus 14-én (négy nappal az ezredes vezette misszió Baranyába érkezése után) a helyi délszláv vezetők – vélhetően a belgrádi és a helyi katonai körök egyetértésével – a magyarországi rendszer Pécsre és Baranyára történő kiterjesztésétől tartó, jó részt manipulált munkásság felhasználásával kétségbeesett kísérletet tettek a terület szerb fennhatóság alatt tartására és kikiáltották a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaságot, amely Belgrád védelme alá kívánta helyezni magát.²⁸ A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság egyike volt azoknak a tucatszámra alakult tiszavirág-életű államképződményeknek, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követő zűrzavaros hónapokban-években jöttek létre a történelmi Magyarország területén. Létrejöttének legfontosabb oka a szerb katonai megszállás meghosszabbításának az igénye volt a helyi szerb katonai és polgári igazgatás részéről, ami egybemosódott a területek délszláv államhoz történő annexiójának vágyával. A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság igyekezett kiterjeszteni legitimitását a Pécsen kívüli területekre is. 1921. augusztus 15-én népgyűlést tartottak Mohácson, Szigetváron, Siklóson és Baracson is, amelyek résztvevői elhatározták csatlakozásukat a köztársasághoz²⁹. Dordevic (a szerb-horvát-szlovén kormány által Baranyába kinevezett katonai főparancsnok) fegyveres ellenállást helyezett kilátásba a bevonuló magyar csapatokkal szemben. A fenyegetést komolyan véve és a komplikációk elkerülése végett Gosset ezredes 1921. augusztus 18-án javasolta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak (SZEK) a kiürítés 48 órával történő elhalasztását, amit az jóvá is hagyott. Ezzel együtt jegyzékben

²⁴ HORNYÁK 2020b. 164-165.

²⁵ HORNYÁK 2010a. 54.

²⁶ I. szakasz: Barcs, Szigetvár és Bátaszék; II. szakasz: Pécsvárad, Pécs, Szentlőrinc és Sellye; III. szakasz: Mohács, Villány, Siklós, Harkány és környéke. (HORNYÁK 2020b. 166.)

²⁷ HORNYÁK 2010a. 53.

²⁸ HORNYÁK 2020a. 42.

²⁹ SZÜTS 1989. 24.

figyelmeztette Belgrádot kötelességére.³⁰ A körülményeket mérlegelve Belgrád nem volt hajlandó vállalni a fegyveres konfrontációt, így a frissen kikiáltott Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság elnökének Petar Dobrovićnak és a köztársaság kikiáltásához asszisztáló pécsi polgármesternek, a Károlyi-kormány egykori hadügyminiszterének, Linder Bélának nem ígérhetett támogatást. Ezzel megpecsételődött a „Köztársaság” sorsa. Belgrádban még aznap döntés született a területek átadásáról, amit utána nagyon gyorsan és zökkenőmentesen végrehajtották. Augusztus 20-án megtörtént a városi, majd másnap a megyei közigazgatás hivatalos átadása Gosztonyi Gyula városi, illetve Prakatur Tamás megyei kormánybiztos főispánoknak. 1921. augusztus 22-én délelőtt a magyar csapatok Bádoki Soós Károly tábornok vezetésével megkezdték bevonulásukat Pécsre. 14 hónappal a trianoni békeszerződés aláírása után a magyar államhatalom végre kiterjeszthette fennhatóságát a neki ítélt délvidéki területek egészére.³¹

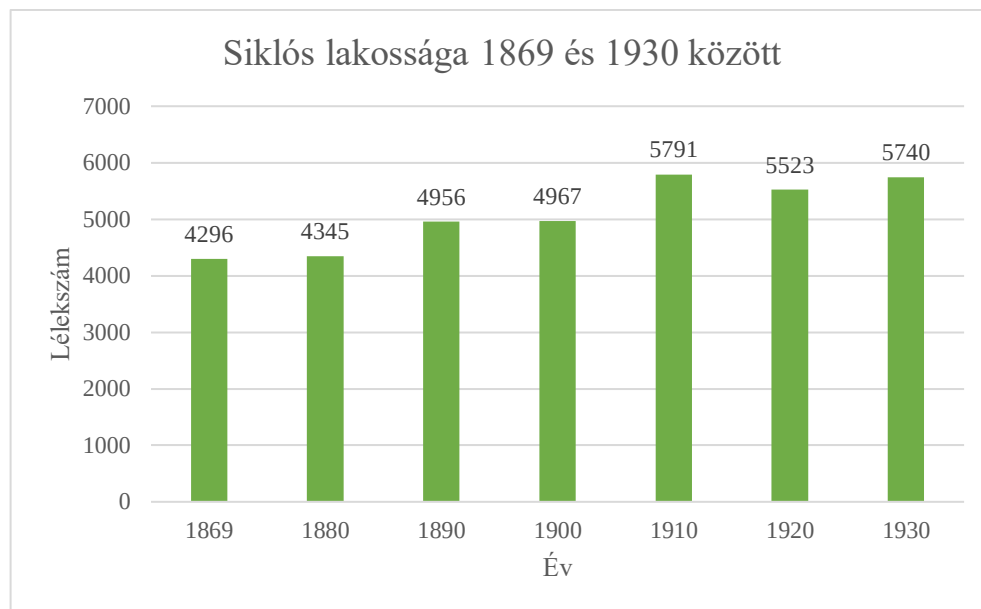
4. Siklós korabeli helyzetének ismertetése

4.1. Siklós lakossága a korszakban

Az első világháború és az azt követő trianoni békeszerződés jelentős hatást gyakorolt Siklós gazdasági életére, amely befolyással volt a város lakosságára is.

³⁰ HORNYÁK 2022. 353-363.

³¹ HORNYÁK 2020a. 43.

2. ábra: Siklós lakossága 1869 és 1930 között³²

A 2. ábra adatait szemügyre véve exponenciális növekedés figyelhető meg 1869 és 1910 között. 1869 és 1880, illetve 1890 és 1900 között csekélyebb mértékű, míg 1880 és 1890, valamint 1900 és 1910 között jóval nagyobb mértékű népességyarapodást látunk. Ennek a növekedésnek az oka, hogy Siklós a térség kulturális-gazdasági központjává fejlődött a XX. század elejére, melynek köszönhetően sokan költöztek be a környék falvaiból a településre³³, amely biztosította a népesség folyamatos utánpótlását.³⁴ A táblázat adatsorai 1910 és 1920 között mutatnak egy kisebb mértékű népességcsökkenést, melynek okai az első világháború, a forradalmak és ellenforradalmak (kompromittálódott személyek kivándorlása³⁵), a terület szerb megszállása, valamint az ezek következtében megváltozott gazdasági viszonyok. 1920 és 1930 között a bethleni konszolidáció idején újabb népességyarapodás figyelhető meg a településen. Bálint Ferenc a község természetes szaporodását évente 6 gyermek születésében határozta meg, melyet az „átkos egyke” következményeként írt le 1928-ban megjelent monográfiájában.³⁶

Siklós lakosságának etnikai megoszlásával kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a 20. század elején magyarok, németek, zsidók, szerbek és cigányok tették ki az itt élők nagy részét. A

³² Saját készítésű ábra, az adatok forrása: 1930. évi népszámlálás. 1. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint (1932). II. Részletes kimutatások. 1. A községek területe, 1869-1930. évi lélekszáma, 1921-1930. évi tényleges és természetes szaporodása s 1930. évi népsűrűsége. 7p. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1930_01/?pg=62&layout=s&query=sikl%C3%B3s [2023.01.20.])

³³ ÁCS 2017. 63.

³⁴ NAGY 2000. 246.

³⁵ NAGY 2000. 246.

³⁶ ÁCS 2017. 62-63.

hivatalos statisztika szerint az I. világháború előtti helyzethez képest nőtt a magyarok és csökkent a németek, továbbá a zsidók és a szerbek száma és aránya. A különböző statisztikákban különböző adatokat találunk a magyarok számarányával kapcsolatban, azonban mindegyikből megállapítható a magyar anyanyelvűek abszolút többsége (több mint 75%) Siklóson.³⁷

4.2. Siklós gazdasága a korszakban

A világháború előrehaladtával a hátország gazdasági élete is nehéz helyzetbe került.³⁸ 1915 novemberében a kormány elrendelte a feleslegek begyűjtését a hadsereg és a hátország zavartalan ellátása érdekében. Ennek végrehajtására rekviráló bizottságok alakultak, melyek végig járták a portákat, nyilvántartásba vették a készleteket, kiszámították a háztartások részére szükséges mennyiséget és lefoglaltak nyilvánították az ezen felüli mennyiséget. A készletnek ezt a részét csak az Országos Gazdasági Bizottság meghatalmazottjának adhatta el a tulajdonos a mindenkori hatósági áron. Azokat, akik elrejtették, eltitkolták a készleteiket vagy hamis adatokat jelentettek be, két hónapig terjedő elzárással vagy 600 koronáig terjedő pénzbüntetéssel sújtották. A büntetés mértéke nőtt a háború elhúzódásával: a pénzbüntetés akár 2000 koronáig is terjedhetett, az elzárás pedig hat hónap is lehetett. A lakosság készletei a rossz terméseredmények következtében annyira lecsökkentek, hogy egyre kevesebben voltak hajlandók becsületes bevallásokat tenni, ezért 1918 elején a katonaságot vetették be a rekquirálás végrehajtására. A rejtegetések felderítése érdekében a feljelentők megkapták az elrejtett mennyiség 1/5-ét jutalmul. Az ország anyagi kimerülésével arányosan szigorították a kötelezettségeket.³⁹

1916-tól kezdődően Siklóson és környékén is szaporodtak a megélhetési gondok. Emelkedtek az árak, megindult a feketepiac és a csempészés⁴⁰, megjelentek a közvetítő kereskedők, akik a községekben megvásárolták a termelőktől az árut (pl. tej, tejtermékek, tojás és konyhakerti növények), melyet a járason kívüli piacokon magasabb áron értékesítettek. A lakosság a közéletmezés révén érezte elsősorban a modern háború gazdasági hatásait, ugyanis először fordult elő, hogy az ország határain túl zajló harci cselekmények közvetlen kihatással voltak a mindennapi életre. Az államvezetés az otthonmaradottak közéletmezésének

³⁷ NAGY 2000. 251.

³⁸ VARGHA 1989. 13.

³⁹ TEGZES 2000. 231-232.

⁴⁰ VARGHA 1989. 13.

biztosítása érdekében első lépésként rögzítette az élelmiszerárakat, melyeket a magánkereskedelemben is kötelesek voltak betartani az őstermelők és a kereskedők, azonban ennek ellenőrzése nem kis feladatot jelentett a helyi közigazgatás számára. Az alapvető élelmiszerek árai már a háború kitörésekor jelentősen megnövekedtek. A világháború elhúzódása és a rekvirálások nyomán a marha- és sertéshús eltűnt a siklói piacról és előtérbe kerültek a baromfifélék. A bérből és fizetésből élőknek volt a legnehezebb, mivel nem volt olyan árucikk, amelynek az árát ne emelték volna hivatalosan is. Az áruhiány miatt előfordult, hogy a vevők szinte megrohanták az eladót és egymásra ráígérve maguk verték fel az amúgy is magas árakat. A közéletet a háború elhúzódása egyre nehezítette és az ellátás rohamos romlása teret engedett a rémhírterjesztésnek.⁴¹

A hadigazdaságra átváltott ipart egyre jobban sújtotta a nyersanyaghiány, aminek a pótlására a háború egész időtartama alatt begyűjtötték a fémből készült tárgyakat (pl. vendéglátó egységek fémedényei, fém ajtóveretek stb.). A lakosságot önkéntes adakozásra szólították fel (a siklói református egyházközség két nagyobb harangját önként felajánlotta a hadsereg fémszükségletéhez való hozzájárulás gyanánt).⁴²

A szerb megszállás évei alatt a gazdasági életet nem csak az állampolgárok mozgását korlátozó igazolványrendszer, hanem az 1918-ban bevezetett szállítási igazolványok kötelező kiváltása is nehezítette. Ilyen engedélyt csak a saját (házi vagy gazdasági) szükségletet kielégítő áru szállítására adtak, amivel elsősorban az élelmiszerek forgalmát kívánták ellenőrizni, továbbá a csempészetet megszüntetni. A rendelet ellen vétők árúját elkobozták és árverésre bocsátották. A megszálló hatóság kötelezte az iparosokat és kereskedőket új igazolvány kiváltására, melynek ára 20 korona volt. Siklós fő kereskedelmi fórumai (a heti piac és az országos vásár) a megszállás alatt is működtek.⁴³

A trianoni békediktátum negatívan hatott a település gazdasági helyzetére, ugyanis addig virágzó helységek kerültek perifériára és váltak határszéli területekké – mint például Siklós –, a kialakult helyzetet pedig a Magyarország és Jugoszlávia közötti meglehetősen rossz politikai viszony tovább nehezítette. Ennek következtében a település vonzáskörzete lecsökkent (nagyjából 10 km-es sugarú területre), valamint kedvezőtlenebbé váltak a forgalmi viszonyai.⁴⁴

A foglalkozás szerinti megoszlást tekintve a lakosságnak közel a fele élt az iparforgalomból és csak mintegy 1/3-ada a mezőgazdaságból. Az iparforgalmi foglalkozású

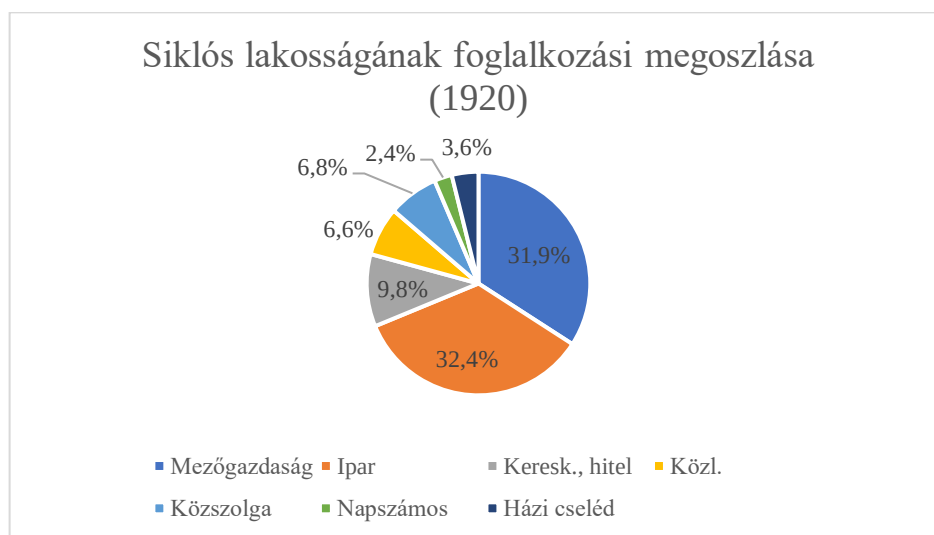
⁴¹ TEGZES 2000. 232-233.

⁴² TEGZES 2000. 232.

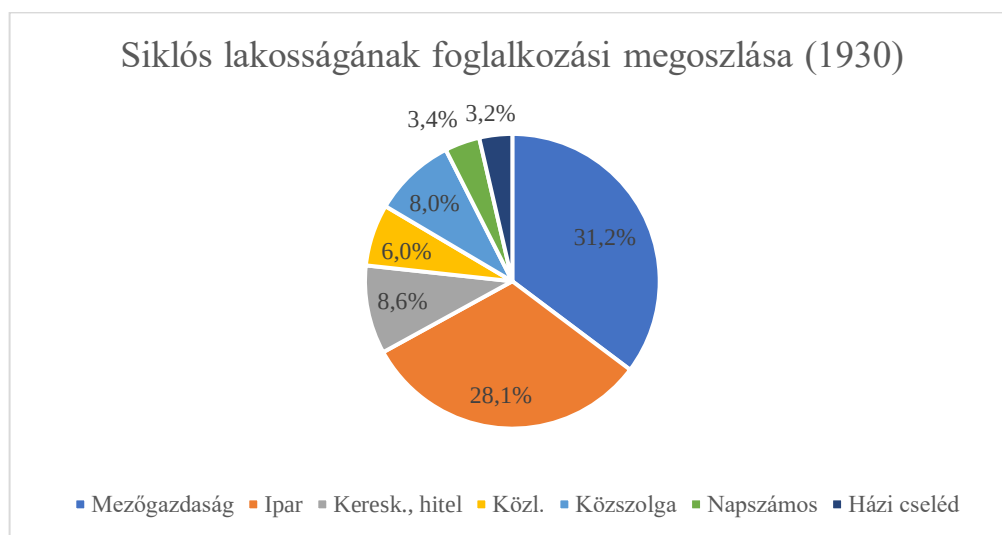
⁴³ TEGZES 2000. 243.

⁴⁴ NAGY 2000. 245.

(bányászatból, iparból, közlekedésből, kereskedelemről, szolgáltatásból) élők aránya ugyan valamelyest csökkent a két világháború között, de így is ők voltak a meghatározóak és jellegadóak a város életében. Az iparból, a kereskedelemről és a közlekedésből élők közé tartozott 1920-ban a népesség 48,8%-a (3. ábra), 1930-ban pedig a 42,7%-a (4. ábra). A mezőgazdaságban dolgozók 1920-ban a lakosság 31,9%-át (3. ábra), 1930-ban pedig 31,2%-át jelentették (4. ábra).⁴⁵

3. ábra: Siklós lakosságának foglalkozási megoszlása (1920) (%)⁴⁶

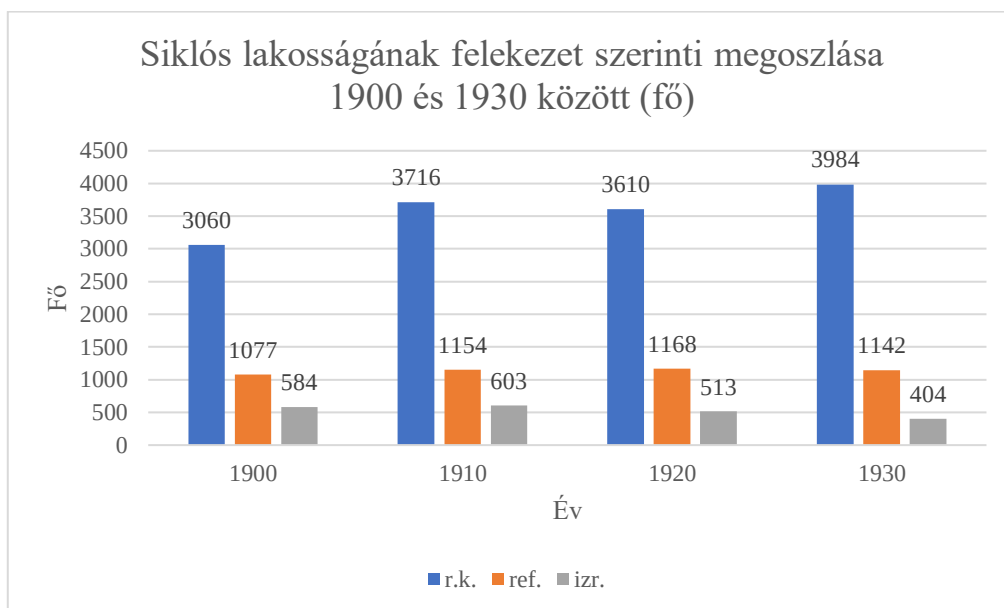
4. ábra: Siklós lakosságának foglalkozási megoszlása (1930) (%)⁴⁷

⁴⁵ NAGY 2000. 252.

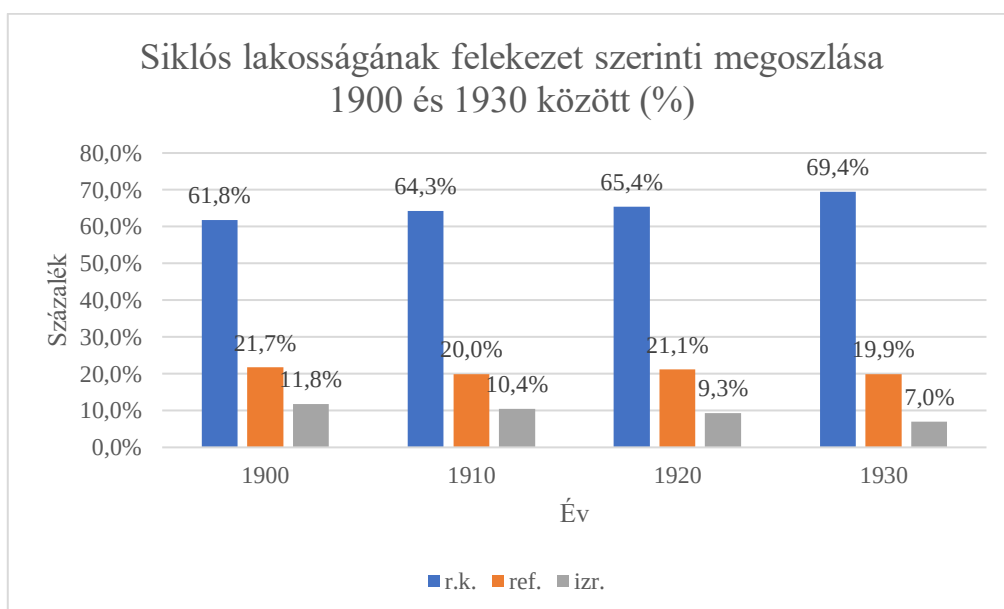
⁴⁶ Saját készítésű ábra, az adatok forrása: NAGY 2000. 252. Az ábrán nem került feltüntetésre a véderőhöz tartozók (0,0-1,5%), nyugdíjasok (3,8-7,3%) és az egyéb foglalkozásúak (1,4-3,9%) százalékos aránya.

⁴⁷ Saját készítésű ábra, az adatok forrása: NAGY 2000. 252. Az ábrán nem került feltüntetésre a véderőhöz tartozók (0,0-1,5%), nyugdíjasok (3,8-7,3%) és az egyéb foglalkozásúak (1,4-3,9%) százalékos aránya.

4.3. Siklós vallási-felekezeti viszonyai a korszakban

5. ábra: Siklós lakosságának felekezet szerinti megoszlása 1900 és 1930 között (fő)⁴⁸

6. ábra: Siklós lakosságának felekezet szerinti megoszlása 1900 és 1930 között (%)⁴⁹

⁴⁸ Saját készítésű ábra, az adatok forrása: NAGY 2000. 210; 252. Jelölés magyarázat: r. k.=római katolikus; ref.=református; izr.=izraelita. Az ábrán csak a 3 legnagyobb lélekszámú felekezet adatai kerültek megjelenítésre. Más felekezethez tartozott: 1900-ban 234 fő, 1910-ben 309, 1920-ban 232 fő, 1930-ban 210 fő.

⁴⁹ Saját készítésű ábra, az adatok forrása: NAGY 2000. 210; 252. Jelölés magyarázat: r. k.=római katolikus; ref.=református; izr.=izraelita. Az ábrán csak a 3 legnagyobb lélekszámú felekezet adatai kerültek megjelenítésre. Más felekezethez tartozott: 1900-ban 234 fő, 1910-ben 309, 1920-ban 232 fő, 1930-ban 210 fő.

A két világháború között Siklóson öt nagyobb felekezet (római katolikus, református, izraelita, görögkeleti, evangélikus) hívei éltek egymás mellett.⁵⁰ A 5. és 6. ábrákon a település három legnagyobb lélekszámú felekezetének adatai kerültek megjelenítésre, közöttük a kutatás szempontjából legfontosabbak a katolikusok és a reformátusok. Az adatsorokat elemezve rögtön szembetűnik a katolikusok többsége a település vallási megoszlásának tekintetében. Mindegyik évet figyelembe véve megállapítható, hogy a katolikusok abszolút többséget képviseltek vallási-felekezeti tekintetben (1930-ban már 2/3-os többséget jelentettek a felekezetek között). Megállapítható továbbá a katolikusok százalékos arányának a növekedése 1900 és 1930 között. Bálint Ferenc rámutat arra, hogy a katolikusok számának növekedése mögött két ok áll. Egyrészt, a katolikusoknál nagyobb volt a gyerekszám és a szaporodási arány; másrészt a bevándorlók között is többen tartoztak a római katolikus felekezethez. A siklósi járás vallási megoszlásának százalékos arányait elemezve megállapítható, hogy a római katolikusok és reformátusok sokkal kiegyenlítettebb arányt képviseltek, mint Siklós esetében (1900: 43,9%-48,5%; 1910: 49%-44,1%; 1920: 50,8%-42,5%). Ezzel szemben Baranya vármegye lakosságának vallási megoszlásában ugyanúgy, mint Siklós esetében, nagymértékű katolikus többség figyelhető meg a reformátusokkal szemben (1900: 74,1%-14,8%; 1910: 76,2%-12,8%; 1920: 79,5%-11,5%). Siklóshoz hasonlóan mind a siklósi járásban, mind Baranya vármegyében a katolikusok százalékos arányának növekedése és a reformátusok arányának a csökkenése állapítható meg.⁵¹ A siklósi reformátusok száma a Baranya vármegyében élő kálvini vallásúak számának a felét tette ki. A siklósi járásban kétszeresen felülmúlták a reformátusok az országos átlagot. Ez volt a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklósi Polgári Leányiskolájának és Internátusának az elsődleges beiskolázási területe.⁵²

4.4. Siklós iskolai-oktatási viszonyai a korszakban

A siklósi iskolák többsége a két világháború között felekezeti jellegű volt, ami nagy anyagi terhet hárított a helyi egyházakra. A siklósi gyermekek nem csak a város iskolába jártak, hanem kis részben a szomszédos községekbe is, ugyanis a külterületen lakók gyakran a hozzájuk közelebb eső falvak (pl. Máriagyűd, Kisharsány, Alsószentmárton, Egyházasharaszti) iskoláit választották a – nagyobb távolságra lévő – városi helyett.⁵³ Mind a katolikus (eredete

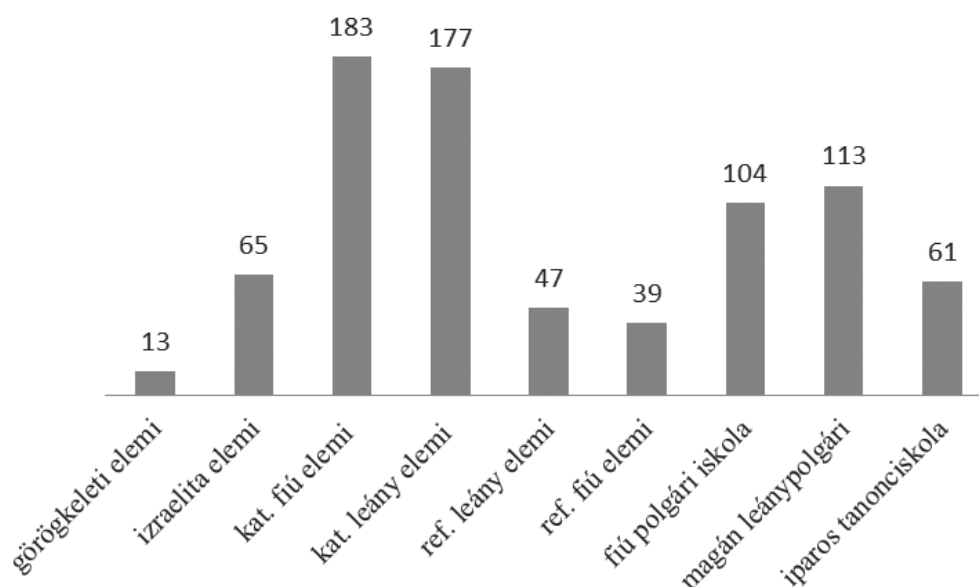
⁵⁰ NAGY 2000. 304.

⁵¹ BÁLINT 1928. 72.

⁵² ÁCS 2017. 63.

⁵³ NAGY 2000. 305.

ismeretlen), mind a református egyház (1680-tól) tartott fenn külön fiúk és külön leányok számára elemi népiskolát. Ahogy a 7. ábrán is látható a katolikus elemibe sokkal több gyermek járt, mint a reformátusba. Az izraelita (1853-tól) és a görögkeleti felekezetnek is volt elemi iskolája⁵⁴, de elmondható, hogy a római katolikus kivételével valamennyi elemi népiskola igen kicsi volt.⁵⁵ Siklós község polgári iskolát létesített a fiúk számára; a leányok nevelésére, oktatására pedig a reformátusok és katolikusok tartottak fenn iskolát.⁵⁶ Az ábrában szereplő iskolákon kívül gazdasági továbbképző (ismétlőiskola) működött még Siklóson⁵⁷, melyet az iparos tanonciskolához hasonlóan a város tartott fenn.⁵⁸

7. ábra: A siklósi iskolákba járó tanulók létszáma 1916-ban (fő)⁵⁹

A háború által kiváltott nyersanyag- (főleg papír-) hiány érezte hatását az oktatás technikai színvonalában, még pedig úgy, hogy 1916 őszén az elemi népiskolákban füzetek helyett ismét palatáblát kellett használni, illetve a füzetekben nem volt szabad üres helyeket hagyni. A katonai behívások Siklós és környékének tanítóit sem kerülték el. A behívott tanítókat itthon maradt kollégáik helyettesítették, illetve más iskolából is történt áttanítás. A megélhetési nehézségek ellensúlyozása érdekében egyszeri háborús segélyt biztosított a

⁵⁴ ÁCS 2017. 65.

⁵⁵ NAGY 2000. 305.

⁵⁶ ÁCS 2017. 65.

⁵⁷ BÁLINT 1928. 8p.

⁵⁸ NAGY 2000. 30p.

⁵⁹ Forrás: ÁCS 2017. 65.

minisztérium a tanítók részére. A tanfelügyelő úgy ítélte meg, hogy Siklóson a tanítás dicséretreméltóan és lelkiismeretesen folyt minden nehézség ellenére.⁶⁰

A háború éveiben sor került iskolaalapításra is – egy másik megszüntetése árán.⁶¹ 1901⁶²/1904⁶³/1908⁶⁴ és 1916 között Gusztáv Ágostonné Parhetich⁶⁵/Parcsetics⁶⁶ Aranka működtetett egy magán polgári leányiskolát, mely 1914-re sem szakmailag, sem anyagilag nem felelt meg a törvényi követelményeknek, ezért az illetékes minisztérium a működési jogát megtagadta. 1916. augusztusában felmerült Siklós község vezetőiben, hogy a magániskolát községi fenntartásúvá tegyék, azonban feltételezhetően a háborús nehézségek és az iskola anyagai terhe miatt erre mégsem vállalkoztak. A katolikus egyházközség ugyanekkor engedélyt kért és kapott egy felekezeti polgári leányiskola felállítására. A Siklósi Katolikus Polgári Leányiskola, amely átvette a volt magán polgári felszerelését, ennek a magániskolának a jogutódjaként kezdte meg működését 1916 őszén.⁶⁷ A katolikus hitközség példáján felbuzdulva, a másik legnagyobb vallási közösség, a reformátusok is saját polgári leányiskola létrehozását kezdeményezték.⁶⁸ A római katolikus és református polgári leányiskolák megalapításával a későbbiekben, a „6.1. Az iskola megalapításának előzményei, körülményei és okai” című fejezetben fogok részletesen foglalkozni.

A megszálló szerb hatóság beavatkozott az oktatásba. Azokban az iskolákban, ahol a magyar anyanyelvű diákok nem voltak többségben, megszüntette a magyar nyelv tanítását, továbbá a vegyes tannyelvű iskolákban az osztályokat anyanyelvük szerint válogatták össze. A tantervek módosítása nyomán a földrajz tanítása IV. osztályban a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságra terjedt ki, melyet heti 3 órában oktattak a diákoknak; továbbá a történelem tanítása során külön hangsúlyt fektettek a szerb nemzet történetére. A külsőségeket illetően, 1919 márciusában az összes magyar felségjelvényt (pl. címer, címeres lobogó, uralkodói képet, címeres pecsétek stb.) a tantestület jelenlétében meg kellett semmisíteni. Szigorúan megtiltották minden olyan tankönyv használatát, amely nem szerepelt a királyság közoktatásügyi minisztériumának a listáján. Ha mégis más tankönyveket használtak, akkor azokat úgy kellett javítani, hogy ne legyen bennük semmi olyan, ami ellenkezik a Szerb-Horvát-Szlovén

⁶⁰ TEGZES 2000. 238.

⁶¹ TEGZES 2000. 239.

⁶² ÁCS 2017. 65.; TEGZES 2000. 239.; FEJES 1937. 343.

⁶³ DUNÁNTÚL: 1916. augusztus 8., 6. évfolyam, 180. szám, 2.; PÉCSI UJLAP: 1916. augusztus 8., 10. évfolyam, 180. szám, 1-2.

⁶⁴ ÁCS 2017. 66.

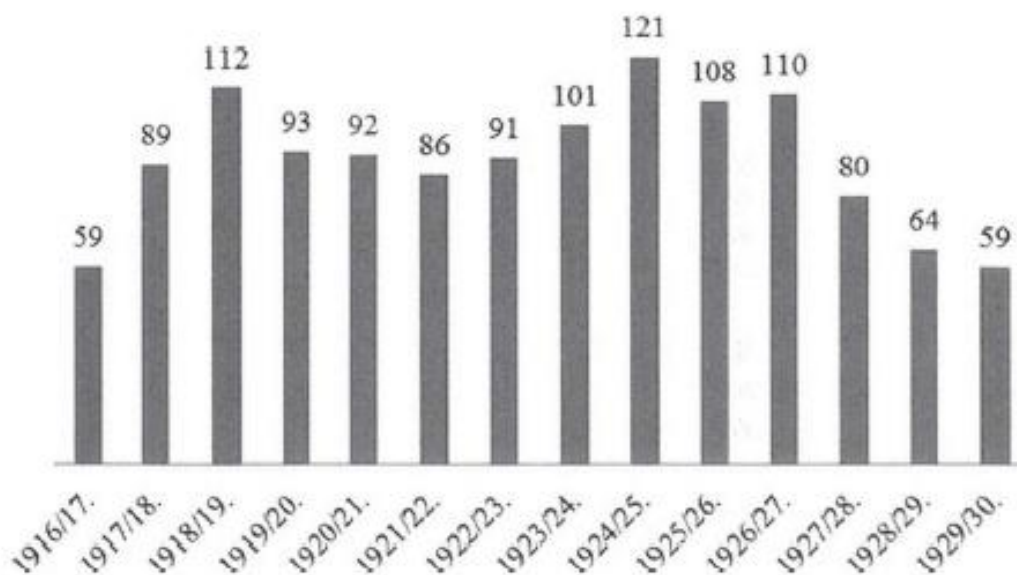
⁶⁵ DUNÁNTÚL: 1917. augusztus 1., 7. évfolyam, 174. szám, 3.

⁶⁶ ÁCS 2017. 66.

⁶⁷ ÁCS 2017. 66.

⁶⁸ TEGZES 2000. 239.

Királyság álláspontjával és helyzetével. A kijavított tankönyvek mintapéldányait a vármegyei tanfelügyelő ellenőrizte. Elrendelték, hogy mind a diákok, mind a tanárok kötelesek minden alkalommal a szerb hadizászló felé fordulva üdvözölni az államhatalom jelét. Ezeket a rendelkezéseket leszámítva azonban az iskolai élet a megszállás alatt is zavartalanul folyt minden intézményben.⁶⁹

8. ábra: A Felsőbaranyai Református polgári leányiskola tanulói létszámának változása a siklói évek alatt⁷⁰

A 8. ábrán megfigyelhető az iskola tanulói létszámának a növekedés 1916/17 és 1918/19 között, vagyis az első világháború éveiben. Ezt követően azonban kisebb mértékű, de folyamatos csökkenést látunk egészen 1922/23-ig. Ennek több oka is volt. Egyrészt 1918-ban szerb katonai megszállás alá került Pécs és Dél-Baranya, így Siklós is, mely alól csak 1921. augusztus 22-én szabadult fel a térség. Másrészt a trianoni békediktátummal Siklós elvesztette a térségben betöltött gazdasági és kulturális szerepét. Míg az első világháború előtt intenzív volt a kapcsolat a siklósiaiak, a Dráván túliak és a Baranyavári járás lakossága között, addig Trianon következtében, az új határral ezek a gazdasági kapcsolatok megszűntek. A korszak gazdasági életének nehézségei, így a trianoni békediktátum következményei kedvezőtlenül hatottak a „vidéki” iskola beiskolázására. A legtöbb (121 tanuló) az 1924/25-ös tanévben iratkozott be a református leánynevelő intézetbe. Ettől az évtől kezdve majdnem folyamatosan csökkent

⁶⁹ TEGZES 2000. 244.

⁷⁰ Forrás: ÁCS 2019. 201.

mind az iskola, mind az internátus tanulóinak a létszáma, amelynek következtében az egyházmegye vezetősége 1929-ben a továbbélés reményében úgy döntött, hogy Pécsre helyezi át az iskoláját.⁷¹

5. Az elemzésre kerülő sajtóorgánumok áttekintése

Az Ujság, Ujság (1903-1944): Gajári Ödön felelős szerkesztő irányítása alatt, gróf Tisza István konzervatív-liberális irányának orgánumaként indult 1903-ban „*Az Ujság*”. Vezető publicistái Kozma Andor, Ágai Béla, Kenedi Géza és Kóbor Tamás voltak. Kritikát és tárcát többek között Keszler József és Elek Artúr írt benne. 1903-ban 15 000 példányban jelent meg, 1913-ban már 65 000-re növelte példányszámát. A legnépszerűbb politikai napilapok egyike volt, mely délutánonként jelent meg. Híres munkatársai voltak az 1903 és 1909 közötti években Mikszáth Kálmán és Móricz Zsigmond. 1925-ben „*Az Ujság*”-ot betiltották, utódként jelent meg 1925 júliusában az „*Ujság*”, melynek szerkesztői Ágai Béla és Keszler József voltak. A lap 1944 márciusában jelent meg utoljára.⁷²

Baranyai Kálvinista Lobogó (1913-1927): 1913-tól 1918-ig az alcíme „*A „Felsőbaranyai Kálvin-Szövetség” hivatalos lapja*”, 1922 decemberében pedig „*A „Felsőbaranyai Református Egyházmegye” hivatalos lapja*” volt. 1914 januárjától kezdve évente tízszer, 1921 októberétől pedig havonta jelent meg. 1918 márciusa és 1920 decembere között a lap kiadása szünetelt (a Tanácsköztársaság és a szerb megszállás első felében). Szerkesztői többek között Csikesz Sándor, Dizseri Sándor, Széles Sándor, Gilicze Antal (siklói református lelkész, a siklói református polgári leányiskola hittan tanára és igazgatótanácsának tagja) voltak. Egyházi folyóirat, melyet a Felsőbaranyai Református Egyházmegye adott ki és a Siklós-Drávavölgyi Könyvnyomdában készült.⁷³

Dunántúl (1911-1944): Napilap volt, melyet indulásakor Persian Ádám szerkesztett. A kutatásom és dolgozatom szempontjából fontos időszak (1916-1929) elején dr. Késmárky István volt a lap főszerkesztője, azonban a főszerkesztő személye 1918 februárjától kezdve nem jelenik meg az újság első oldalán, így a lapszámok vizsgálatával nem állapítható meg mikor került – ha került – új főszerkesztő Késmárky István helyére. A Dunántúl Nyomda Részvénytársaság könyvnyomdájában készült 1918. augusztus 25-éig, a későbbiekben a

⁷¹ Ács 2019. 201-202.

⁷² Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/Ujsag/> [2024.01.18.])

⁷³ Forrás: MaNDA ([https://mandadb.hu/tetel/712956/Baranyai Kalvinista Lobogo_1917_aprilis](https://mandadb.hu/tetel/712956/Baranyai_Kalvinista_Lobogo_1917_aprilis) [2024.01.18.])

„Dunántúl” (Wessely és Horváth) Részvénytársaság könyvnyomdájában nyomtatták ki. A kiadóhivatal és a szerkesztőség is a Lyceum utcában (Pécs) helyezkedett el. 1918 december végétől már a kiadó sem kerül feltüntetésre az újságban. Az első világháború vége, majd az azt követő forradalmak és ellenforradalmak időszakában nem mindig tudott naponta megjelenni, 1918 január és augusztus között átlagosan csak 2-3 alkalommal jelent meg havonta, majd augusztus végétől ismét naponta-kétnaponta örvendeztette meg az olvasóit. 1921-ben – a szerb megszállás idején – egyáltalán nem jelent meg az újság, azonban a kivonulásuk után újra kezdődött a lap működése.⁷⁴

Dunántúli Protestáns Lap (1890-1945): A Dunántúli Református Egyházkerület hivatalos közlönyeként hetente megjelenő egyháztársadalmi lap volt, amely 1890-ben indult Pápán, a pápai református főiskola tanári karának gondozásában. Felelős szerkesztői Révész Kálmán, Németh István, Antal Géza, Kiss József, Czegléd Sándor és Pongrácz József voltak.⁷⁵

Hivatalos Közlöny (1893-1944): A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hivatalos lapja volt, mely először havonta kétszer, később pedig hetente tájékoztatta az olvasókat a szakterületet érintő rendeletekről és közleményeket jelentetett meg. Tárgyköre meglehetősen tág volt: általában véve a kultúrának (pl. vallási ügyek; oktatás; múzeumok, könyvtárak levéltárai ügyei) és a művészetek legkülönbözőbb ágainak volt a fóruma. Többek között olyan jelentős személyiségek minisztersége alatt működött, mint báró Eötvös Loránd, Wlassics Gyula, gróf Apponyi Albert, gróf Teleki Pál, gróf Klebelsberg Kuno, Hóman Bálint.⁷⁶

Néptanítók Lapja (1868-1944): A hetente megjelenő folyóirat a mindenkori közoktatásügyi kormányzat hivatalos lapja volt. Alapítója báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter volt, aki a lappal a népoktatási törvény megvalósítását, a néptanítók kulturális és pedagógiai műveltségét kívánta elősegíteni. Az első hat évben a magyarokon kívül német, szlovák, román, horvát, szerb és rutén nyelven is kiadták. A folyóirat a különböző korszakokban mindig tükrözte a közoktatásügyi kormányzat politikai, pedagógiai irányvonalát. A néptanítókat érintő közhasznú ismeretek, a módszertani és az általános pedagógiai írások, a hivatalos közlemények, az álláshirdetések stb. eltérő terjedelemben láttak napvilágot a különböző korszakokban. Benedek Elek szerkesztősége alatt a lap színvonala jelentősen emelkedett, nyitottabb lett az új tudományos eredmények és a különböző pedagógiai irányzatok

⁷⁴ Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/Dunantul/>) [2024.01.11.]

⁷⁵ Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/DunantuliProtestansLap> ADT/ [2024.01.18.]

⁷⁶ Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/HivatalosKozlony/>) [2024.01.18.]

irányába. Idővel növekedett a külföldi pedagógiai irányzatokat bemutató írások száma, egyúttal csökkent a vitaható, igénytelen, sokszor tudománytalan módszertani írások aránya. A pedagógiai cikkeken kívül ismeretterjesztő, tudományos írások is megjelentek, sőt zenei, gazdasági mellékletekkel is bővítették a valamennyi iskolatípushoz eljuttatott folyóiratot.⁷⁷

Pécsi Napló (1892-1944): Várady Ferencz hírlapíró (a lap szerkesztője) és Engel Lajos (a lap kiadója) létesítették Pécs szabad királyi város, Baranya vármegye és a Dunántúl első napilapját. Várady Ferencz mellett a szerkesztőséget képezték: Thury Zoltán, Kéry Gyula, Altmann Zsiga, Mierth László, Iványos Gyula. Általában 8 oldal terjedelemben jelent meg a kora reggeli órákban, vásár- és ünnepnapokon 16 és 32 oldalon. 1894-ben egyesült a „*Pécsi Napló*” és az 1893-ban létrejött „*Pécsi Ujság*”, az egyesüléssel Lenkei Lajos hírlapíró tulajdonába ment át a „*Pécsi Napló*”, melynek címe nem változott és továbbra is Várady Ferencz volt a szerkesztő. Az 1919 május-júniusban megjelent számoknak az alcíme „*A Pécsi Szocialista Párt hivatalos lapja*”. 1919 júniusától 1925 júniusig a lap nem jelent meg. 1925-től kezdve a lap „*független politikai napilap*”-ként jelenik meg. 1916 és 1919 között Lenkei Lajos volt a felelős szerkesztő, illetve 1927 és 1929 között a főszerkesztő. 1925 és 1927 között nem tüntették fel a szerkesztő nevét az újságban.⁷⁸

Pécsi Ujlap (1907-1917): Naponta-kétnaponta megjelenő politikai napilap volt, melynek felelős szerkesztője 1916-1917-ben Linder Ernő volt. A szerkesztőség és a kiadóhivatal (Dunántúl Nyomda Részvénytársaság Pécs) a Lyceum utca 4. szám alatt volt.⁷⁹

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap (1842-1919): Vasárnaponként megjelenő hetilap volt, melynek felelős szerkesztője Bilkei Pap István, társszerkesztői pedig pálóczi Horváth Zoltán dr. (1916. március 12-ig) és Kováts István dr. (1918. november 24-ig) voltak. A Kálvin-Szövetség volt a lap tulajdonosa és kiadója.⁸⁰

Siklós (1913-1917): Dr. Fejes János siklói ügyvéd tulajdonában és az ő felelős szerkesztésével jelent meg a „*Siklós*” című hetilap. Siklós és környékének kiváló ismerőjeként megírta Siklós monográfiáját és nagyon sokat tett a településért. A Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklói Polgári Leányiskolájának és Internátusának kérdésében, illetve a település oktatásügyében nem tudott teljesen objektív maradni az írásaiban, mivel ő

⁷⁷ Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/NeptanitokLapja/>) [2024.01.18.]

⁷⁸ VÁRADY FERENCZ: A „Pécsi Napló” politikai napilap rövid története (https://sajtomuzeum.oszk.hu/forrasok/hirlapjaink/pdf/1_18_pecsi_naplo.pdf) [2024.01.16.]

⁷⁹ Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/PecsiUjlap/>) [2024.01.18.]

⁸⁰ Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/collection/ProtestansIskolaiLap/>) [2024.01.18.]

kezdeményezte és legfőképpen támogatta az intézmény létrejöttét és működését, továbbá az intézmény első éveiben ő volt az igazgatótanács elnöke is. A lap minden száma Siklóson, a Siklós-Drávavölgyi Könyvnyomdában készült a Hosszú utca 19-ben (a mai Dózsa György utcában⁸¹), itt volt a kiadóhivatal is. A szerkesztőség a Pécsi utca 80. szám alatt volt (a mai Felszabadulás utca⁸²). Siklós egyetlen, az első világháború alatt is működő újsága volt. Közölte a hősi halottak és sebesültek névsorát, valamint a lap rendszeresen közölte az élelmiszerárakat és jelentést adott a piaci helyzetről is.⁸³

Siklós és Vidéke (1888-1919): 1888-ban jelent meg az első siklósi hetilap „*Siklós és Vidéke*” címmel. Az újság alcíme: „*Közérdekű társadalmi és szépirodalmi hetilap*”. Az újság szerkesztősége és kiadóhivatala Siklóson volt, a Harangozó és Pandurovits Nyomdában készült. Felelős szerkesztője és kiadótulajdonosa Rédei Károly polgári iskolai igazgató volt. Rendszeresen tudósított Siklós közigazgatásáról: hírt adott a közgyűlésekről, testületi ülésekről, azok napirendjéről, vitáiról és a hozott határozatokról, továbbá foglalkozott az egyesületi élettel is. A lap rendszeresen közölte a hét időjárását és a piaci árakat. A rendkívüli eseményeket mellékletek formájában ismertette. A felelős szerkesztők változásával az alcímeit is megváltoztatta: „*Közügyi, gazdasági, kereskedelmi és ipariügyi közérdekű hetilap*” (1909-ig), valamint „*Társadalmi, közigazgatási és szépirodalmi hetilap*” (1909-1919-ig). 31 éves fennállása alatt a lapnak 11 felelős szerkesztője volt. Közülük kiemelkedett Rédei Károly, Harangozó József, dr. Berki Gyula és dr. Mikes Alfréd⁸⁴. Általában a felelős szerkesztők egyben laptulajdonosok is voltak, kivéve Harangozó József. A kiadóhivatal mindig Siklóson volt és a lap mindig Harangozó József siklósi nyomdájában készült.⁸⁵

6. Az iskola történetének felvázolása a korabeli sajtótermékek vizsgálatával

Mielőtt rátérnénk a korabeli sajtótermékek elemzésére szeretnénk egy rövid keretet nyújtani az iskola Siklóson töltött éveinek megismeréséhez. A Felsőbaranyai Református Egyházmegye közgyűlése 1916. augusztus 29-én döntött az intézményalapításról és október 2-

⁸¹ NAGY 2000. 286.

⁸² NAGY 2000. 286.

⁸³ PERICS 1988-1989. 7-8. rész

⁸⁴ Siklósi ügyvéd, a lap főszerkesztője, 1915 áprilisán hadba vonult és helyét az addigi segédszerkesztő, Oszuskó Ferenc vette át (VARGHA 1989. 8.)

⁸⁵ PERICS 1988-1989. 1. rész

án⁸⁶ meg is kezdte működését a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklói Polgári Leányiskolája, melyben az 1929/1930-as tanévig folyt a tanítás Siklóson.⁸⁷ Alapításában különösen Nagy Imre esperes⁸⁸ és dr. Fejes János siklói ügyvéd buzgólkodott.⁸⁹ Az iskola létesítését Petri Elek, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke (1915-1921) és a református nőnevelés elkötelezett híve is támogatta.⁹⁰ Az egyházi előjárók, oktatási ügyeket felülvizsgálók és a szülők is elégedettek voltak, mert színvonalas oktató-nevelő munka jellemezte az intézményt.⁹¹ Az első világháború következtében számos nehézséggel kellett az iskolának szembenéznie: a közbiztonság romlása, az utazás nehézsége, az élelmiszerhiány (különösen a szerb megszállás éveiben), a drágulás, a tüzelőhiány mind-mind komoly gondot okozott.⁹² Az 1918/1919-es tanévben az őszirózsás forradalom idején szünetelt a tanítás. Az 1919/1920-as tanév az élelmiszerhiány és a tanerők hiánya miatt csak 1919. szeptember 15-én kezdődött el. Ebben a tanévben a tartaléktöke hiánya, valamint a fokozódó drágaság miatt nem tudtak előre vásárolni húst, zsírt, fűtőanyagot és ezért év közben is meg kellett emelni – az 1917-ben a Horthy Miklós utcában (ma: Dózsa György utca⁹³) létrehozott – internátus díját. Az 1920/1921-es tanévben a tanévkezdés és a tanévzárás időpontját is a megszálló szerb hatalom rendelte el. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság megszálló csapatai éveken át nem folyósították az illetményeket az iskola tanárai számára, akik emiatt rendkívül nehéz körülmények között éltek. Az SZHSZ hatóságok megnehezítették az iskola életét (pl. nehezen lehetett útlevéhez jutni, akadozott a közlekedés). Az iskola vezetése bízott abban, hogy a megszállás következtében kialakult helyzet javulni fog és ismét érkeznek majd a diáklányok a trianoni békediktátummal elszakított területekről.⁹⁴ „A szerb megszállást követően az egyházmegyei közgyűlésen az esperes, Nagy Imre hálóját fejezte ki „Istenünk azon kegyelméért, hogy a szerb megszállás alól felszabadulva visszatérhettünk az ádáz gyűlölet szülte trianoni békeszerződés által oly irtózatosan megcsonkított édes magyar hazánk kebelébe. 3 évi elnyomatás, gyötrés, szenvedés és kínos megaláztatás után végre szabad lélegzethez juthattunk.””⁹⁵ Ennek a szabad lélegzetnek az örömét azonban beárnyékolta az I. világháború okozta veszteségek, valamint a trianoni békediktátum következményei. Az 1921/1922-es tanévben gondot okozott a

⁸⁶ TEGZES 2000. 239.

⁸⁷ ÁCS 2017. 66.

⁸⁸ KOVÁCS 2018. 174.

⁸⁹ BÁLINT 1928. 88.

⁹⁰ ÁCS 2019. 199.

⁹¹ SZAKÁCSNÉ 2007. 15.

⁹² Id. ÁCS 2017. 70-71.

⁹³ NAGY 2000. 286.

⁹⁴ ÁCS 2017. 71.

⁹⁵ ÁCS 2017. 71-72.

pénzromlás az internátusnak: kénytelenek voltak év közben is emelni az internátus díját, melynek egy részét terményben (búza, kukorica, liszt, cukor, zsír) kellett benyújtani. 1922. decemberében az iskola léte veszélybe került, amikor a Vallás- és Közoktatási Minisztérium (VKM) azt javasolta, hogy a siklósi katolikus és református polgári leányiskolát vonják össze a tanulók csekély számára hivatkozva. Csak két tanári állást támogattak, megvonták az államsegélyt az iskolától és felszólították az egyházmegyét a költségek fedezésére. Mándy Sámuel közbenjárására elhárult az iskola megszüntetésének veszélye. Az iskola tanulóinak a létszáma az 1924/1925-ös tanévben volt a legmagasabb (121 tanuló), ettől kezdve azonban folyamatosan csökkent mind az iskola, mind az internátus létszáma. Az igazgatónő, Mojsisovich Margit, szerint a gazdasági válság volt az oka annak, hogy a helyi polgárság elfordult az iskolától.⁹⁶ 1926 őszén továbbképző tanfolyam indult, melynek célja a négy polgárit elvégzett leányok elméleti és gyakorlati továbbképzése volt. Ekkor az iskolában 5 tanteremben 5 tanerő tanított.⁹⁷ Az iskola részben bérleményben működött, valamint az internátus épülete folyamatosan bővítésre és javításra szorult⁹⁸, Siklós azonban nem tudott kellő támogatást nyújtani a református polgári leányiskolának.⁹⁹ Többen – közöttük Nyáry Pál a pécsi református gyülekezet lelkésze, 1928-tól az egyházmegye esperese – úgy vélték, hogy az intézet biztosabb alapokon nyugodna Pécsen. Az esperes érveket sorakoztatott fel a Siklósi Református Polgári Leányiskola és Internátus Pécsre költöztetése mellett. Egyrészt, felvetette azt a lehetőséget, hogy az iskola később nyolcosztályos leánylíceummá szervezhető, mivel kevés volt a leányintézet Pécsen; másrészt, túlszűfolt volt a város leánypolgári iskolája és a zárdai iskolákba más vallásúak nehezen juthattak be.¹⁰⁰ Egy 1929-es szakértői vélemény azt állapította meg, hogy „a siklósi internátus épülete annyira, rossz, hogy a felújítása nem lehetséges.”¹⁰¹ 1929. júliusában az igazgatótanács meghozta a döntését az iskola Pécsre költöztetéséről.¹⁰² „Az igazgatótanács határozata alapján az eladandó iskola és internátus épületek árából, valamint az igényelt államsegélyből, másutt vesznek telket meg jobb minőségű épületeket az iskola és internátus részére, hogy tovább folytatódjon a jó minőségű oktató-nevelő munka.”¹⁰³ A település lakossága szerette volna, hogy az iskola Siklóson maradjon és kérték, hogy az egyházmegye 10 000 pengővel támogassa egy új iskolaépület és internátus építését, azonban az

⁹⁶ ÁCS 2017. 72-73.

⁹⁷ KOVÁCS 2018. 174.

⁹⁸ ÁCS 2017. 73.

⁹⁹ KOVÁCS 2018. 174.

¹⁰⁰ ÁCS 2017. 73.

¹⁰¹ SZAKÁCSNÉ 2007. 15.

¹⁰² ÁCS 2017. 74.

¹⁰³ SZAKÁCSNÉ 2007. 15.

egyházmegye vezetése ezt elutasította. 1929 szeptemberében Petri Pál a VKM államtitkára meglátogatta az iskolát Mándy Sámuel kíséretében és kijelentette, hogy a siklósi intézetnek Pécsen biztosabb jövője lesz. Végül az 1929. szeptember 25-ei egyházmegyei közgyűlésen szavazásra bocsátották a kérdést és úgy döntöttek, hogy a Siklósi Református Polgári Leányiskolát és Internátust Pécsre helyezik át. Természetesen voltak, akik nehezményezték ezt a döntést¹⁰⁴, de a Pécsen élő reformátusok közösségének régi óhaja valósult meg az intézmény városukba költöztetésével.¹⁰⁵ A város egy ingyen telket ajánlott fel az iskola megépítése céljára, amit az egyházmegye végül visszautasított¹⁰⁶ és helyette 1930. februárjában megvásárolták az I. Ferencz József út (mai Szabadság út) 23. szám alatt álló telket a rajta lévő épülettel az iskola további működtetésének céljából.¹⁰⁷ Ebben nem csak az iskola, hanem 60 férőhelyes internátus is kialakítható volt.¹⁰⁸ 1930 szeptemberében indulhatott meg Pécsen a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Pécsi Református Leánynevelő Intézetében a színvonalas oktató-nevelő munka¹⁰⁹. Ezt a rövid áttekintést azért is tartom indokoltnak, mert az általam feltárt és elemzett korabeli sajtótermékek rendkívül kevés információval szolgálnak az iskola évről-évre történő működéséről, leszámítva az alapítás és a Pécsre költöztetés körülményeit, eseményeit. A következőkben bemutatom a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklósi Polgári Leányiskolájának és Internátusának alapításával, az intézmény tantestületének személyi változásaival és végül az iskola Pécsre költöztetésével kapcsolatos sajtótermékeket. Szerencsére az iskola Siklóson töltött évei (1916-1930) alatt több különböző sajtóorgánumban jelentősebb mennyiségű cikket jelentetett meg az intézménnyel kapcsolatban. A teljességre való törekvés nélkül igyekszem átfogó képet nyújtani a sajtótermékekben fellelhető információkból, mivel a dolgozat formai keretei nem teszik lehetővé az összes általam fellelt és feldolgozott sajtótermék bemutatását.

6.1. Az iskola megalapításának előzményei, körülményei és okai

1916 nyarára a Gusztáv Ágostonné által fenntartott magán polgári leányiskola (ld. „4.4. *Siklós iskolai-oktatási viszonyai a korszakban*”) működése nem felelt meg a törvényi követelményeknek. Ez az kiindulópont, amely majd elvezet a Siklósi Katholikus Polgári

¹⁰⁴ ÁCS 2017. 74.

¹⁰⁵ SZAKÁCSNÉ 2007. 13.

¹⁰⁶ ÁCS 2017. 75.

¹⁰⁷ SZAKÁCSNÉ 2007. 16.

¹⁰⁸ ÁCS 2017. 75.

¹⁰⁹ SZAKÁCSNÉ 2007. 13-16.

Leányiskola, valamint a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklói Polgári Leányiskolájának és Internátusának a megalapításához. 1916. július 8-án jelent meg egy cikk „*Katholikus Leányiskola*”¹¹⁰ címen a „*Siklós*” hasábjain, melyben Gusztáv Ágostonné számol be arról, hogy 1904 óta tartja „*fenn a siklói nyilvános polgári leányiskolát a legnagyobb anyagi gondokkal küzködve.*”¹¹¹ Elmondja, hogy az intézmény léte a tandíjakra van utalva és hogy a község 12 év alatt egy fillérrel sem járult hozzá a közös iskola fenntartásához, továbbá, hogy „*A felekezeti iskola a közönség szempontjából nem kívánatos.*”¹¹² Azzal érvel, hogy „*Siklósnak csak 6000 lakosa van, ezek között a katolikusok vannak többségben, viszont a siklói járásban a reformátusok vannak többségben; [...] és kezdettől a mai napig számítva több nem katolikus gyermek használta az iskolát, mint katolikus. Az iskolában tizenöt év alatt a tanulók legnagyobb száma 69 volt. Két polgári leányiskolát tehát Siklós nem bír el és ha a katolikusok a közös leányiskolát kisajátítják, úgy a többi felekezetek elvesztik a tanítatás szabadságához való jogukat.*”¹¹³ Gusztáv Ágostonné ezen állításaira Péri Bonaventura siklói plébános reagált a „*Siklós és Vidéke*” július 9-én megjelent számában¹¹⁴. Véleménye szerint Gusztáv Ágostonné nem illetékes megítélni, hogy Siklóson létesíthető-e katolikus polgári leányiskola vagy sem. Továbbá elmondja, hogy „*[...] a létesítendő kath. polg. leányiskola még távolról sem törekszik és a legkisebb mértékben sem fogja megbolygatni Siklóson és vidékén a vallásfelekezetek békés együttműködését, [...]*”¹¹⁵

1916. július 28-án Nagy Imre a Felsőbaranyai Református Egyházmegye esperese tiltakozott az ellen, hogy Siklóson egy esetlegesen felállítandó római katolikus polgári leányiskola állami segélyezésben részesüljön. Tiltakozása augusztus 5-én jelent meg a „*Siklós*”-ban¹¹⁶. Az esperes úgy fogalmazott, hogy „*[...] egy római kath. felekezeti polgári leányiskola felállítása ellen, ha az a felekezet költségén történik, szavam nem lehet. Ámde ha e római kath. felekezeti polgári leányiskola állami segítséggel szerveztetnék az, ellen a hatóságom alá tartozó 30000 baranyai református nevében tiltakoznom kellene, mert ezen eljárás sértene nem csak a mi felekezetünk érdekeit, hanem a Siklóson és környékén levő ágostai evangélikus és izraelita felekezetek érdekeit is.*”¹¹⁷ Véleménye szerint a Gusztáv Ágostonné tulajdonát képező és vezetése alatt álló magán polgári leányiskola eddig kifogástalanul, a

¹¹⁰ SIKLÓS: 1916. július 8., 4. évfolyam, 28. szám, 2.

¹¹¹ SIKLÓS: 1916. július 8., 4. évfolyam, 28. szám, 2.

¹¹² SIKLÓS: 1916. július 8., 4. évfolyam, 28. szám, 2.

¹¹³ SIKLÓS: 1916. július 8., 4. évfolyam, 28. szám, 2.

¹¹⁴ SIKLÓS ÉS VIDÉKE: 1916. július 9., 29. évfolyam, 28. szám, 2.

¹¹⁵ SIKLÓS ÉS VIDÉKE: 1916. július 9., 29. évfolyam, 28. szám, 2.

¹¹⁶ SIKLÓS: 1916. augusztus 5., 4. évfolyam, 32. szám, 2.

¹¹⁷ SIKLÓS: 1916. augusztus 5., 4. évfolyam, 32. szám, 2.

különböző felekezetek sérelme nélkül teljesítette kulturális feladatát. Megállapítható, hogy az esperes és vele együtt az egyházmegye reformátusai sérelmezték volna, ha Siklóson a korábban felekezeti hovatartozás nélkül működő nyilvános iskola helyét egy katolikus intézmény vette volna át, ugyanis ebben az esetben a község reformátusai kénytelenek lettek volna leányaikat ebbe az iskolába íratni, ami véleményük szerint veszélyeztette volna református vallásukat. Erre a tiltakozásra Péri Bonaventura katolikus plébános nyílt levélben reagált a „Dunántúl”¹¹⁸, valamint a „Pécsi Ujlap”¹¹⁹ 1916. augusztus 8-án megjelent számában. *„Mivel egyrésztől Gusztávné szabadulni akart az iskolától, másrészt a római katolikus hitközségnek, mint minden felekezet hitközségének, megvan az a törvényileg biztosított joga, hogy bárkinek a személyétől és bármely intézettől is függetlenül nyithasson nemcsak elemi, hanem középiskolát is, a siklósi kath. társadalom lelkes támogatásával megszerveztem a siklósi római katolikus hitközségi polgári leányiskolát, melyet az egyházmegyei főtanfelügyelőség jóváhagyott [...]”*¹²⁰ A plébános hosszan fejti ki álláspontját az esperes által kiadott tiltakozással kapcsolatban. Péri Bonaventura többek között azt állítja, hogy még nem is kérték az intézmény állami segélyezését, de az esperes máris tiltakozik ellene. *„Őn tiltakozásának elején azt mondja, hogy a katolikus polgári leányiskola ellen nincs szava, tehát tűrhetőnek és jónak elismeri. De hát miért tiltakozik ellene, ha az állam segélyezi? Akkor az a katolikus iskola mindjárt rossz lesz? Vagy az állam követ el bűnt, ha katolikus iskolát segélyez? [...] Felekezeti súrlódás soha sincs ott, ahol csak egyfelekezeti középiskola van, de igenis nyomban megszületik akkor és ott, amikor és ahol egy másik felekezet kontraiskolát állít. Én önöktől, reformátusoktól, nem fogom irigyelni az államsegélyt, mert tudom, hogy önöket ép úgy megilleti, mint minket katolikusokat. Tessék! Állítsanak Siklóson református kontraiskolát.”*¹²¹ A plébános nyílt levelében többször is kritizálja Nagy Imrét már-már ellenséges személyeskedésnek nevezhető állításokkal. Levele végén ismerteti azt a három ellenmondást, amelyeket az esperes tiltakozásában talált. Az említett újságcikkekből és az idézett részletekből megállapítható, hogy több eltérő vélemény jelent meg a magán polgári leányiskola megszűnésének következményeként. A katolikusok közössége kész volt egy saját felekezeti leánypolgári iskola megalapítására, melyet a református egyházközség sérelmezett.

A fentebb ismertetett „szóváltást” követően a Felsőbaranyai Református Egyházmegye is elhatározta egy felekezeti polgári leányiskola létesítését Siklóson. Az 1916. augusztus 29-én

¹¹⁸ DUNÁNTÚL: 1916. augusztus 8., 6. évfolyam, 180. szám, 2.

¹¹⁹ PÉCSI UJLAP: 1916. augusztus 8., 10. évfolyam, 180. szám, 1-2.

¹²⁰ PÉCSI UJLAP: 1916. augusztus 8., 10. évfolyam, 180. szám, 1.

¹²¹ PÉCSI UJLAP: 1916. augusztus 8., 10. évfolyam, 180. szám, 1-2.

Harkányfürdön tartott közgyűlésről a „Siklós”¹²²-ban olvashatunk, melyen Fejes János indítványozta – a nőnevelés fontosságának kiemelése után – egy református polgári leányiskola létesítését Siklóson. A cikkből kiderül, hogy akkoriban hat polgári leányiskolája volt a magyar református egyháznak, amelyekben statisztikai adatok szerint 397 leány részesült oktatásban. Ez a csekély szám még egy érvet jelentett a siklósi református polgári leányiskola létrehozása mellett. *„Sok hívünk leánygyermekének a nevelését azon egyszerű okból nem végezheti a mi egyházunk, mert erre a célra nincsen elégséges nevelő intézetünk. Amiből az állapítható meg, hogy a református leánykák egy nagy száma vagy nem tanul, vagy más intézetekben végzi tanulmányait. [...] Ennek a nagy kálvinista földdarabnak, amelyben a mi egyházmegyénk területe is van, nincsen egyetlen egy olyan intézménye sem, amely a nőnevelésnek az ügyét színvonalon állóan szolgálná.”*¹²³ A magán polgári iskola megszűnése kedvező alkalmat kínált arra, hogy az egyházmegye polgári leányiskolát állítson fel a református növendékek nevelésére-oktatására. *„Az iskola székhelyéül legalkalmasabb helynek Siklóst tekintem, már azért is, mert Siklóst kedvező vasúti összeköttetése révén messze földről igen könnyen lehet megközelíteni, aránylag egészséges a vidéke és mert ebben a községben a lakosságnak nagy száma folytán más felekezetekből is nyerne tanulókat az intézet. [...] Meg kell jegyezni, hogy a viszonyokat olyannak látom, hogy föltétlenül számításba lehet venni azt, hogy az iskola a jövőben alapítványok és adományok révén nem csak a kedvező megerősödésnek, de határozottan fölvirágzásnak néz elébe.”*¹²⁴ A közgyűlésen megállapítást nyert, hogy az iskola sikeres működése esetén a református felekezethez tartozó családok nem kell leányaikat távolabbi vidékeken neveltessék. Döntést hoztak egy, az iskola felállításáért felelős bizottság létrehozásáról. Mind a római katolikus, mind a református polgári leányiskola részesült a volt magániskola hagyatékából: előbbi a felszereléseket, míg utóbbi az iskola helyiségeit vette át.¹²⁵ Az iskola megalapításának folyamatában a következő fontos állomás az 1916. október 2-án megrendezett megnyitó ünnepsége volt.¹²⁶ A „Siklós” 1916. szeptember 9-ei számából értesülünk arról, hogy *„A vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelemmel az élelmezéssel kapcsolatban több oldalról felmerült kívánságokra, valamint még egyéb szükségesnek mutató intézkedésekre, a tanév megnyitását valamennyi közép- és polgári iskolában október elsejére halasztotta el [...]”*¹²⁷ Ez az oka annak, hogy az iskola csak október

¹²² SIKLÓS: 1916. szeptember 2., 4. évfolyam, 36. szám, 1-2.

¹²³ SIKLÓS: 1916. szeptember 2., 4. évfolyam, 36. szám, 1.

¹²⁴ SIKLÓS: 1916. szeptember 2., 4. évfolyam, 36. szám, 1-2.

¹²⁵ SIKLÓS: 1916. szeptember 16., 4. évfolyam, 38. szám, 2.

¹²⁶ SIKLÓS: 1916. október 7., 4. évfolyam, 41. szám, 2.; PÉCSI NAPLÓ: 1916. október 10., 25. évfolyam, 225. szám, 5.

¹²⁷ SIKLÓS: 1916. szeptember 9., 4. évfolyam, 37. szám, 3.

elején tartotta meg a tanévnnyitó ünnepségét és kezdte meg működését. Az iskola létesítésének és megszilárdításának a folyamata 1917. márciusában ért véget, amikor a vallás- és közoktatásügyi miniszter megadta a nyilvánossági jogot az intézménynek.¹²⁸

6.2. Az iskola tantestületének személyi változásai a siklói évek alatt

A „Siklós” 1916. szeptember 2-án megjelent számában kétszer is elhelyezték Nagy Imre református esperes felhívását, melyben a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklói Polgári Leányiskolája és Internátusa a kezdődő tanévre két rendes és két segédtanítónőt keresett. A beérkezett pályázati kérvények alapján az állásokat betöltő tanítónők személyéről az iskolát szervező bizottság hozott döntést. Céljuk a legkiválóbb tanerők felvétele volt az iskolába. Értelemszerűen református vallású tanítónők nyújthatták be a pályázatukat a meghirdetett állásokra. A pályázati hirdetmény közli, hogy a választás megtörténte után az iskolai-bizottság valamelyik tanítónőt igazgatói teendőkkkel is megbízza. A pályázatok leadásának határideje szeptember 8-a volt, miközben az állások már szeptember 12-én elfoglalandók voltak.¹²⁹ Szeptember 9-én tette közzé az újság, hogy a beérkezett pályázati kérvények alapján az iskolát szervező egyházmegyei bizottság szeptember 11-én választja ki a megfelelő tanítónőket Nagy Imre esperes elnökle mellett.¹³⁰ Szeptember 16-án értesültek a lap olvasói, hogy 11-én rendes tanárnőkné Luxné Závory Teréziát és Kovács dr.-né Beregszász Ilonát választotta meg a bizottság¹³¹, aki „*azt a nagylelkű ajánlatot tette, hogy tanítónővé választása esetén egy évig díj nélkül hajlandó az iskolában tanítani.*”¹³² A másik két tanárnő – nevezetesen Miklóssy Ilona és Bikfalvy Irén – szeptember 20-án történt megválasztásáról 23-án számolt be az újság.¹³³ November 1-jén a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklói Polgári Leányiskolájának és Internátusának az iskola létrehozásáért felelős bizottsága ülést tartott, melyen Lux Lajosné szül. Závory Teréziát bízták meg az iskolaigazgatói teendők ellátásával.¹³⁴ Beregszász Ilona november elején kivált az iskola

¹²⁸ SIKLÓS: 1917. március 17., 5. évfolyam, 11. szám, 2.

¹²⁹ SIKLÓS: 1916. szeptember 2., 4. évfolyam, 36. szám, 2-3.

¹³⁰ SIKLÓS: 1916. szeptember 9., 4. évfolyam, 37. szám, 3.

¹³¹ SIKLÓS: 1916. szeptember 16., 4. évfolyam, 38. szám, 2.

¹³² SIKLÓS: 1916. szeptember 2., 4. évfolyam, 36. szám, 2-3.

¹³³ SIKLÓS: 1916. szeptember 23., 4. évfolyam, 39. szám, 2.

¹³⁴ SIKLÓS: 1916. november 4., 4. évfolyam, 45. szám, 2.

tanári karából¹³⁵ és helyére Sebestyén Erzsébetet hívták meg az állás betöltésre.¹³⁶ Láthatjuk, hogy az újonnan megalapított és elindított iskola tanári karának megválasztásával elég sokat foglalkozott a korabeli sajtó, hétről hétre nyomon követhette az érdeklődő a fejleményeket. Az első világháború megpróbáltatásai és borzalmi közepette mindenképpen örvendetesnek mondható egy új iskola megalapítása, kiváltképpen a református egyház hívei számára. Az adott körülmények között élő polgárok elképzelhető mentalitását figyelembe véve biztosra vehető, hogy örültek bármiféle jó hírek, így az intézmény létrejöttének is.

A „*Baranyai Kálvinista Lobogó*” számolt be arról 1916. decemberében, hogy „*Sebestyén Erzsébet siklósi ref. polg. iskolai tanítónőt a vallás és közokt. miniszter a kolozsvári tanítónőképző intézethez nevezte ki tanárnőnek. Az üresedésbe jött tanárnői állást meghívás útján a napokban töltik be*”¹³⁷ A „*Siklós*” hasábjain értesülünk arról elsőként, hogy „*A felsőbaranyai ref. egyházmegye siklósi polgári leányiskolájának új tanárnőjéül Szigethy Piroska jeles minősítésű polgári iskolai tanárnő hivatott meg, aki a napokban foglalja el állását.*”¹³⁸ Szigethy Piroska megválasztását a „*Baranyai Kálvinista Lobogó*”¹³⁹ és a „*Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*”¹⁴⁰ is közölte az olvasókkal.

A „*Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*” 1917. augusztus 18-án megjelent számában azt olvashatjuk, hogy „*A tanítónői testületben az iskolai évfolyamán több változás volt: az év végén volt az igazgatónőn kívül 1 rendes és 2 segédtanítónő.*”¹⁴¹ Sajnos a cikk ennél több információt nem árul el számunkra sem az év közben történt személyi változásokról, sem az év végén az iskolában dolgozó tanítónők személyéről.

„*Az Ujság*” 1918. július 18-án¹⁴², a „*Néptanítók Lapja*” 1918. július 25-én¹⁴³, a „*Hivatalos Közlöny*” 1918. augusztus 1-jén¹⁴⁴, míg a „*Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*” 1918. augusztus 4-én¹⁴⁵ tette közzé a Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklósi Polgári Leányiskolája és Internátusa igazgatótanácsának a felhívását, melyben pályázatot hirdettek egy segédtanítónői állásra. „*Az állásra olyan református vallású tanítónők pályázhatnak, akiknek a*

¹³⁵ A „*Pécsi Napló*”-ban található egy nyilatkozat, mely szerint „*kényszerű távozását a siklósi tanügy nagy kárára szolgálónak tartjuk*” (PÉCSI NAPLÓ: 1916. november 12., 25.évfolyam, 253. szám, 10), de ennél többet nem tudunk meg a távozása okáról. A cikk érdekessége, hogy az iskola igazgatónőjeként utal a tanárnőre, ami nem állja meg a helyét, mivel az iskola vezetője ekkor Lux Lajosné volt.

¹³⁶ SIKLÓS: 1916. november 4., 4. évfolyam, 45. szám, 3.

¹³⁷ BARANYAI KÁLVINISTA LOBOGÓ: 1916. december, 4. évfolyam, 10. szám, 8.

¹³⁸ SIKLÓS: 1917. január 6., 5. évfolyam, 1. szám, 2.

¹³⁹ BARANYAI KÁLVINISTA LOBOGÓ: 1917. február, 5. évfolyam, 2. szám, 7.

¹⁴⁰ PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP: 1917. február 25., 60. évfolyam, 8. szám, 89.

¹⁴¹ PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP: 1917. augusztus 18., 60. évfolyam, 33. szám, 378.

¹⁴² AZ UJSÁG: 1918. július 18., 16. évfolyam, 165. szám, 15.

¹⁴³ NÉPTANÍTÓK LAPJA: 1918. július 25., 51. évfolyam, 30. szám, 20.

¹⁴⁴ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1918. augusztus 1., 26. évfolyam, 18. szám, 413.

¹⁴⁵ PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP: 1918. augusztus 4., 61. évfolyam, 30-31. szám, 258.

nyelv- és történettudományi szakkból polgári isk. tanítónői oklevelük van. Előnyben részesülnek olyanok, akiknek a német nyelvből is van képesítésük, vagy akik annak egy év alatt való megszerzésére kötelezettséget vállalnak.”¹⁴⁶ Az 1918 szeptemberében kezdődő tanévre kerestek segédtanítónőt és erre való tekintettel a pályázati kérvények megérkezésének határideje 1918. augusztus 10-e volt. Az a körülmény, hogy az álláshirdetés ennyi sajtóorgánumban megjelent arra enged következtetni, hogy az első világháború végéhez közeledve nem volt könnyű feladat megfelelő tanerőt találni. A pályázatok alapján a Felsőbaranyai Református Egyházmegye közgyűlése augusztus hónapban választotta ki az új tanítónőt¹⁴⁷, és a „Pécsi Napló” 1918. szeptember 7-ei számából értesülünk arról, hogy Joós Viola sepsiszentgyörgyi tanárnőt választották meg az iskola új tanárának.¹⁴⁸

1921. szeptember 16-án a „Hivatalos Közlöny”-ben jelent meg egy újabb hirdetés, melyben a siklói református polgári leányiskola számtan-fizika szakos tanárnőt keresett azonnali kezdéssel¹⁴⁹, azonban a megválasztott tanárnő személyéről a korabeli sajtótermékek nem nyújtanak információt.

Ruzsás Lajos esetében nem személyi változásról szól a korabeli sajtócikk, hanem csak az iskolához kapcsolódó szerepkörének kibővüléséről. Már nem csak, mint igazgató kapcsolódott az iskolához, hanem mint a siklói református gyülekezet lelkipásztora is. A „Dunántúli Protestáns Lap” számol be arról 1924. augusztus 24-én megjelent számában, hogy a „siklói gyülekezet Ruzsás Lajost, a sok viszontagságon keresztül ment vukovári menekült lelkész, jelenleg a siklói ref. polgári leányiskola nagybuzgóságu igazgatóját, volt pápai szeniort választotta meg lelkészének.”¹⁵⁰

A „Hivatalos Közlöny”¹⁵¹ és a „Néptanítók Lapja”¹⁵² is közli ugyanazt a pályázati hirdetést 1924. szeptember 15-én, melyben a „siklói államsegélyes református polgári leányiskolánál lemondás folytán megüresedett német-magyar történelem szakos”¹⁵³ tanárnőt/tanárt kerestek. Rögtön szembetűnik a cikkben az iskola nevében szereplő „államsegélyes” kifejezés, vagyis az iskola igazgatótanácsának, az iskolát fenntartó Felsőbaranyai Református Egyházmegyének, illetve a siklói református gyülekezetnek állami segítséghez kellett folyamodnia az iskola működésének biztosítása érdekében. A pályázati

¹⁴⁶ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1918. augusztus 1., 26. évfolyam, 18. szám, 413.

¹⁴⁷ NÉPTANÍTÓK LAPJA: 1918. július 25., 51. évfolyam, 30. szám, 20.

¹⁴⁸ PÉCSI NAPLÓ: 1918. szeptember 7., 27. évfolyam, 203. szám, 5.

¹⁴⁹ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1921. szeptember 16., 29. évfolyam, 22. szám, 265.

¹⁵⁰ DUNÁNTÚLI PROTESTÁNS LAP: 1924. augusztus 24., 35. évfolyam, 32-34. szám, 98.

¹⁵¹ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1924. szeptember 15., 32. évfolyam, 18. szám, 239.

¹⁵² NÉPTANÍTÓK LAPJA: 1924. szeptember 15., 57. évfolyam, 31-32. szám, 23.

¹⁵³ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1924. szeptember 15., 32. évfolyam, 18. szám, 239.

határidőt a lap megjelenésétől számított 14 napban jelölték meg. Megtudjuk a cikkekből, hogy az állás betöltése igazgatói teendőkkel is jár, valamint, hogy előnyt jelent a francia nyelvtudás. Az iskola igazgatótanácsa francia-, német, zongora-tanfolyam vezetői állás betöltésére is kereste a megfelelő személyt. A korábbi álláshirdetésekkel ellentétben ez az első és egyetlen, ahol azt olvashatjuk, hogy az állást betöltő személy számára rendelkezésre áll ideiglenesen egy egyszobás lakás a lakbér mellett. A korábbi pályázati hirdetéseknel még Dr. Fejes János ügyvéd szerepelt, mint az igazgatótanács elnöke, ezekben a cikkekben már Dr. Berky Gyula kormányfőtanácsos jelenik meg ebben a tisztségben.¹⁵⁴ A megválasztott tanár(ok) személyéről a korabeli sajtótermékek nem nyújtanak információt.

Az utolsó általam ismert korabeli álláshirdetés a „*Hivatalos Közlöny*”-ben jelent meg 1925. szeptember 1-jén. „*A felsőbaranyai református egyházmegye siklói polgári leányiskolájánál megüresedik 1925 szeptember 1-től kezdődőleg, lemondás után, magyar nyelv szakos tanári állás az énektanítás kötelezettségével.*”¹⁵⁵ Az 1924-es pályázati hirdetésnél olvasható ideiglenes lakás ekkor már nem jelenik meg. Református vallású polgári iskolai vagy középiskolai oklevéllel rendelkező nyelvszakos tanárok jelentkezhetnek az állásra. A tanév kezdete miatt a pályázati határidő rendkívül szűk volt (szeptember 5.). Változás a korábbi cikkekhez képest, hogy eddig az igazgatótanács elnöke (Dr. Fejes János, majd Dr. Berky Gyula) tette közzé a pályázati hirdetéseket, most azonban Szalay Ferenc esperes neve szerepel a cikk végén.¹⁵⁶ A Dunántúl 1925. szeptember 11-ei számából értesültek az olvasók arról, hogy „*a tanintézet igazgatónőjévé Mojsisovich Margitot választották meg. Megerősítették állásában Balla Mária dr. tanárnőt, akik mindketten le is tették az esküt a közgyűlés előtt.*”¹⁵⁷ A korabeli sajtótermékekben nem találtam arra vonatkozó információt, hogy miért választottak új vezetőt az intézmény élére az iskola korábbi igazgatónője, Lux Lajosné Závory Terézia helyett.

A hirdetések többségében közös pontot jelent, hogy az állást betöltő személynek szükséges részt vennie az iskola mellett működő internátus felügyeletében, melyért cserébe méltányos összegért ebédet és vacsorát kap. Jól látható, a korabeli sajtótermékeken keresztül, egyrészt, hogy az iskola vezetősége mekkora mértékben támaszkodik a különböző újságokra – mint a legszélesebb körökben elérhető médiumra – az álláshirdetések közzétételénél; másrészt, hogy a sajtó érdeklődési körébe bele tartozott az állásokat betöltő személyek kiléte az álláshirdetéseket követően.

¹⁵⁴ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1924. szeptember 15., 32. évfolyam, 18. szám, 239.; NÉPTANÍTÓK LAPJA: 1924. szeptember 15., 57. évfolyam, 31-32. szám, 23.

¹⁵⁵ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1925. szeptember 1., 33. évfolyam, 17. szám, 231.

¹⁵⁶ HIVATALOS KÖZLÖNY: 1925. szeptember 1., 33. évfolyam, 17. szám, 231.

¹⁵⁷ DUNÁNTÚL: 1925. szeptember 11., 15. évfolyam, 204. szám, 3.

6.3. Az iskola Pécsre költöztetése

1927 nyarán erősödtek fel azok a hangok, amelyek az iskola Siklósról Pécsre költöztetését szorgalmazták.¹⁵⁸ Ezt támasztja alá a „*Dunántúl*”-ban 1927. szeptember 13-án megjelent beszámoló is a Felsőbaranyai Református Egyházmegye közgyűléséről, melyben az olvasható, hogy „*Az egyházmegyei polgári leányiskolát megfelelő államsegély kieszközlése esetén Pécsre helyezi át [...] az egyházmegye.*”¹⁵⁹ Az „*Ujság*” 1927. október 2-án megjelent számában ez a rövid cikk található: „*Református polgári leányiskola és internátus Pécsen. A felsőbaranyai református egyházmegye legutóbbi közgyűlésének határozata alapján, a siklósi református polgári leányiskolát Pécsre helyezik át s a polgári leányiskola mellé internátust is állítanak fel.*”¹⁶⁰ Természetesen az iskola igazgatótanácsa vonakodott ennek a megtörténésétől és szeretnék volna, hogy az intézmény Siklóson maradjon, így mindent megtettek a fennmaradás érdekében egészen 1929-ig. Ruzsás Lajos református lelkész 1927. november 6-án fordult a siklósi képviselő-testülethez, melyben a református polgári leányiskola építéséhez szükséges telekért folyamodott.¹⁶¹ A Horthy Miklós (mai Dózsa György¹⁶²) utcában állt egy üres telek és ennek építkezés céljára történő átengedését kérvényezte. Folyamodványában elmondta, hogy a református egyház által fenntartott iskola jelenleg bérházban működik, de az elhelyezés nem felel meg a követelményeknek és új iskolaépületet szerettek volna építeni. A siklósi képviselő-testület elutasította a Ruzsás Lajos és társai által benyújtott folyamodványt 1927. november 24-én, ezért dr. Fejes János ügyvéd fellebbezett a Siklósi Református Egyházközség nevében a döntéssel szemben Baranya Vármegye Törvényhatósági Bizottságához (1927. december 7.), de nem járt sikerrel.¹⁶³ A „*Dunántúl*” 1930. február 16-án tette közzé, hogy 18-án összeül Pécs város törvényhatósági kisgyűlése, melynek első napirendi pontja „*A felsőbaranyai református egyházmegye esperesének kérése Pécsre helyezendő ref. polgári leányiskola és internátus céljaira városi terület adományozásáért*”¹⁶⁴ volt. Ebből kiderül, hogy egyelőre csak az elhatározás született meg az iskola Pécsre költöztetésével kapcsolatban, de még az egyházmegye vezetősége nem tudja hova is lehetne áttelepíteni az intézményt és az internátust. 1930 tavaszára már egészen biztossá vált az iskola Pécsre helyezése, mint azt megtudjuk a

¹⁵⁸ BÁLINT 1928. 89.

¹⁵⁹ DUNÁNTÚL: 1927. szeptember 13., 17. évfolyam, 206. szám, 7.

¹⁶⁰ UJSÁG: 1927. október 2., 3. évfolyam, 223. szám, 12.

¹⁶¹ KOVÁCS 2018. 174.

¹⁶² NAGY 2000. 286.

¹⁶³ KOVÁCS 2018. 174-176.

¹⁶⁴ DUNÁNTÚL: 1930. február 16., 20. évfolyam, 39. szám, 5.

„Dunántúl” április 20-án megjelent számából. „A felsőbaranyai református egyházmegye 1929. évi közgyűlésén végérvényesen kimondta, hogy a jelenleg még Siklóson levő polgári leányiskoláját Pécsre helyezi át. Az egyházmegye [...] Végül is megvásárolta a Ferencz József út 23. szám alatt levő emeletes bérházat, a hozzátartozó szép telekkel együtt. Új intézet építését az egyházmegye anyagi viszonyai nem engedték meg. A megvásárolt épületet május-június havában megfelelően átalakítják és szeptember hónapban itt nyílik meg a négy osztályú polgári leányiskola és a 60 növendék befogadására berendezendő leányinternátus.”¹⁶⁵ Nyáry Pál esperes és a Pécsen élő reformátusok közösségének akarátán túl feltételezhető, hogy a nagy gazdasági világválság Magyarországra való begyűrűzése is közrejátszott abban, hogy az iskolát átköltöztették Siklósról a megyeszékhelyre. 1930. szeptember 10-én¹⁶⁶ megkezdődött az oktatás a Pécsi Református Leánynevelő Intézetben, mellyel az iskola Siklósról Pécsre költöztetése befejeződött és véget ért az intézmény siklósi története. Az iskola néhai épületében az Országos Református Szeretetszövetség létesített 50 férőhelyes árvaházat, mely 1934. december 1-jén nyílt meg. Az országos jelleggel működő, elhagyott gyermekek részére létesített árvaház azzal a céllal jött létre, hogy a Siklóson meggyökerező gyermekek gyarapítsák a református magyarság sorvadó erejét.¹⁶⁷

7. Összegzés, konklúzió levonása

A Felsőbaranyai Református Egyházmegye Siklósi Polgári Leányiskolája és Internátusa 1916 és 1930 között működött a nagyközségben, és ezen szűk másfél évtized alatt több – a történelmi körülményekből fakadó – nehézséggel kellett szembenézni. Sikeresen vészelte át az intézmény a megalapításakor, illetve működésének első éveiben az I. világháború, az őszirózsás forradalom és a szerb megszállás viszontagságait. Ahogy a sajtóorgánumok elemzésénél láthattuk nem volt zökkenőmentes sem az iskola megalapításának, sem Pécsre költöztetésének a folyamata. Siklósi évei alatt az intézmény tantestületének tagjai többször változtak – különböző okokból kifolyólag –, de mindig a közös cél, vagyis a leányok színvonalas és magasfokú oktatásának a biztosítása lebegett a tanárok szeme előtt. Sajnos ahogy a nagy gazdasági világválság hatásai egyre nehezebb körülményeket teremtettek, úgy vált anyagilag egyre megterhelőbbé az egyházmegye és Siklós nagyközség számára az intézmény fenntartása,

¹⁶⁵ DUNÁNTÚL: 1930. április 20., 20. évfolyam, 90. szám, 5.

¹⁶⁶ DUNÁNTÚL: 1930. augusztus 31., 20. évfolyam 197. szám, 7.

¹⁶⁷ NAGY 2000. 312.

melynek következtében az iskola 1930. szeptemberében már Pécsett nyitotta meg kapuit a tanulók előtt.

Ács Marianna a *„Nőnevelés a Felsőbaranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolájában és internátusában (1916-1948)”* című doktori értekezésében rendkívül széleskörű forrásgyűjteményt feldolgozva tárja fel az iskola és az internátus működését. Kutatásommal igyekszem bővíteni ezt a sokszínű forrásbázist a korabeli sajtótermékek vizsgálatával, melyek segítségével kicsit bepillantást nyerhetünk az akkor élt emberek gondolkodásmódjába, világszemléletébe és mindennapjaikba. Láthattuk, hogy az iskola megalapítása körüli „vallási összetűzéssel” több sajtóorgánus is foglalkozott, ami rávilágít arra, hogy a korszakban a vallásosság és a felekezetiesség mennyire fontos kohéziós erő vagy éppen konfrontációs forrás volt a mindennapokban. Feltételezhető, hogy a nehéz történelmi körülmények is szerepet játszottak abban, hogy az intézmény álláshirdetéseiről rendkívül sok különböző sajtóorgánusban megjelentek. A korabeli sajtótermékek közül a *„Siklós”* volt az, ami a legtöbbször és a legkülönbözőbb témákban foglalkozott az iskolával, aminek az oka feltételezhetően a személyes kötődés, tekintve, hogy az újság tulajdonosa és felelős szerkesztője egyben az iskola igazgatótanácsának az elnöke is volt. A kutatás további irányait tekintve mindenképpen szükségesnek tartom a Baranyai Református Egyházmegye Levéltárában fellelhető, a siklói évekből származó anyakönyvek vizsgálatát. Ezen forrásanyag segítségével szeretném feltárni az intézmény tanulóinak a társadalmi hátterét (pl. szülők foglalkozása, lakóhely, nemzetiség, vallás stb.), valamint feltérképezni az iskola és az internátus beiskolázási területét.

8. Forrás- és irodalomjegyzék

8.1. Források

8.1.1. Adatbázisok

Arcanum Digitális Tudománytár: <https://adt.arcanum.com/hu/>

Hungaricana Közgyűjteményi Portál: <https://www.hungaricana.hu/hu/>

MaNDA (Magyar Nemzeti Digitális Archívum): <https://mandadb.hu/>

8.1.2. Sajtótermékek

Az Ujság: 1918. július 18., 16. évfolyam, 165. szám

Ujság: 1927. október 2., 3. évfolyam, 223. szám

Baranyai Kálvinista Lobogó:

1916. december, 4. évfolyam, 10. szám

1917. február, 5. évfolyam, 2. szám

Dunántúl:

1916. augusztus 8., 6. évfolyam, 180. szám

1917. augusztus 1., 7. évfolyam, 174. szám

1925. szeptember 11., 15. évfolyam, 204. szám

1927. szeptember 13., 17. évfolyam, 206. szám

1930. február 16., 20. évfolyam, 39. szám

1930. április 20., 20. évfolyam, 90. szám

1930. augusztus 31., 20. évfolyam 197. szám

Dunántúli Protestáns Lap: 1924. augusztus 24., 35. évfolyam, 32-34. szám

Hivatalos Közlöny:

1918. augusztus 1., 26. évfolyam, 18. szám

1921. szeptember 16., 29. évfolyam, 22. szám

1924. szeptember 15., 32. évfolyam, 18. szám

1925. szeptember 1., 33. évfolyam, 17. szám

Néptanítók Lapja:

1918. július 25., 51. évfolyam, 30. szám

1924. szeptember 15., 57. évfolyam, 31-32. szám

Pécsi Napló:

1916. október 10., 25. évfolyam, 225. szám

1916. november 12., 25. évfolyam, 253. szám

1918. szeptember 7., 27. évfolyam, 203. szám
Pécsi Ujlap: 1916. augusztus 8., 10. évfolyam, 180. szám
Protestáns Egyházi és Iskolai Lap:
 1917. február 25., 60. évfolyam, 8. szám
 1917. augusztus 18. 60 évfolyam, 33. szám
 1918. augusztus 4., 61. évfolyam, 30-31. szám
Siklós:
 1916. július 8. 4. évfolyam, 28. szám
 1916. augusztus 5., 4. évfolyam, 32. szám
 1916. szeptember 2., 4. évfolyam, 36. szám
 1916. szeptember 9., 4. évfolyam 37. szám
 1916. szeptember 16., 4. évfolyam, 38. szám
 1916. szeptember 23., 4. évfolyam, 39. szám
 1916. október 7., 4. évfolyam, 41. szám
 1916. november 4., 4. évfolyam, 45. szám
 1917. január 6., 5. évfolyam, 1. szám
 1917. március 17., 5. évfolyam, 11. szám
Siklós és Vidéke: 1916. július 9., 29. évfolyam, 28. szám

8.2. Szakirodalom

- ÁCS 2017. **ÁCS Marianna** (2017): Még a kövek is... Nőnevelés a Felsőbaranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolájában és internátusában (1916-1948). Publikon Kiadó, Pécs, 2017.
- ÁCS 2019. **ÁCS Marianna** (2019): Református polgári leányiskola Pécssett (1930-1948). In: Borsy Judit (szerk.)(2019): Reformáció a Dél-Dunántúlon. Pécs-Kaposvár-Szeged, 2019. 199-209.
- BÁLINT 1928. **BÁLINT Ferenc** (1928): Siklós monográfiája. Kiadó: Cserni János „Drávavölgyi” Könyvnyomdája, Siklós, 1928.
- FEJES 1937. **FEJES János** (1937): Siklós multja. Saját kiadás, Siklós, 1937.
- HORNYÁK 1999. **HORNYÁK Árpád** (1999): A magyar-jugoszláv határ kialakulása az I. világháború után. *Történelem Doktori Program: Kutatási füzetek* 5. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1999. 51-73.

- HORNYÁK 2003. **HORNYÁK Árpád** (2003): A magyar-jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918-1927. Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság. *Századok*, 137. évfolyam (2003), 6. szám. 1308-1331.
- HORNYÁK 2010a. **HORNYÁK Árpád** (2010): A szerb megszállás Baranyában. *História*, 34. évfolyam (2010), 9-10. szám. 49-54.
- HORNYÁK 2010b. **HORNYÁK Árpád** (2010): Bácska-baranyai térség az I. világháború után – a szerb megszállás. In: Hornyák Árpád: Találkozások-ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar-szerb kapcsolatok történetéből. Bocz Nyomdaipari Kft., Pécs, 2010. 7-21.
- HORNYÁK 2020a. **HORNYÁK Árpád** (2020): A magyar-jugoszláv határ megvonása. *Korunk (Kolozsvár)*, 31. évfolyam (2020), 5. szám. 36-46.
- HORNYÁK 2020b. **HORNYÁK Árpád** (2020): A magyar-jugoszláv határ megvonása. A magyar határral kapcsolatos jugoszláv politika 1918–1921 között. *PONTES 3.* PTE BTK TTI, Pécs, 2020. 153-170.
- HORNYÁK 2022. **HORNYÁK Árpád** (2022): A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. In.: Szeghy-Gayer Veronika – Zahorán Csaba (szerk.): Kérészállamok. Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918-1921). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022. 353-368.
- KOVÁCS 2018. **KOVÁCS Eleonóra** (szerk.)(2018): Dokumentumok az MNL Baranya Megyei Levéltárából – Források a reformációról. Budapest, 2018. 174-180.
- NAGY 2000. **NAGY Imre Gábor** (2000): Siklós a két világháború között (1921-1944). In: Vonyó József (szerk.): Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai. Siklós Város Önkormányzata, Siklós, 2000. 245-314.
- PERICS 1988-1989. **PERICS Péter** (1988-1989): „Siklós sajtójának történetéből” című cikksorozat (9 rész). (<http://siklosvidek.hu/tag/siklos-sajtojanak-tortenete/>) [2023.02.26.]
- ROMSICS 2000. **ROMSICS Ignác** (2000): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- SZAKÁCSNÉ 2007. **SZAKÁCSNÉ Kozári Piroska** (2007): Személyes emlékek a Felső-Baranyai Református Egyházmegye Leánynevelő Intézete évtizedeiről. In: Emlékek a Pécsi Polgári Leányiskola életéből: Pécsi Református Kollégiumi füzetek 1. Pécsi Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája, Pécs, 2007. 11-83.

- SZÜTS 1989.** **SZÜTS Emil** (1989): Pécs és Baranya a szerb megszállás alatt (1918-1921). In: Perics Péter (szerk): Siklós az első világháború éveiben és a szerb megszállás. Vár- és Múzeumbaráti Kör 1989. március 15-én rendezett tudományos ülésén emlékezés az első világháború kitörésének 75. éves évfordulójára. Kiadta: Hazafias Népfront Városi Bizottsága és Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör, Siklós, 1989. 17-30.
- TEGZES 2000.** **TEGZES Ferenc** (2000): Siklós az első világháború és az antant-szerb megszállás időszakában. In: Vonyó József (szerk.): Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai. Siklós Város Önkormányzata, Siklós, 2000. 227-244.
- VÁRADY** **VÁRADY Ferencz:** A „Pécsi Napló” politikai napilap rövid története. (https://sajtomuzeum.oszk.hu/forrasok/hirlapjaink/pdf/1_18_pecsi_naplo.pdf) [2024.01.16.]
- VARGHA 1989.** **VARGHA Dezső** (1989): Siklós és környéke az első világháború éveiben. In: Perics Péter (szerk): Siklós az első világháború éveiben és a szerb megszállás. Vár- és Múzeumbaráti Kör 1989. március 15-én rendezett tudományos ülésén emlékezés az első világháború kitörésének 75. éves évfordulójára. Kiadta: Hazafias Népfront Városi Bizottsága és Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör, Siklós, 1989. 5-16.

9. Ábrák jegyzéke

1. ábra: Magyarország ideiglenes határai 1918-1919-ben
2. ábra: Siklós lakossága 1869 és 1930 között
3. ábra: Siklós lakosságának foglalkozási megoszlása (1920) (%)
4. ábra: Siklós lakosságának foglalkozási megoszlása (1930) (%)
5. ábra: Siklós lakosságának felekezet szerinti megoszlása 1900 és 1930 között (fő)
6. ábra: Siklós lakosságának felekezet szerinti megoszlása 1900 és 1930 között (%)
7. ábra: A siklói iskolákba járó tanulók létszáma 1916-ban (fő)
8. ábra: A Felsőbaranyai Református polgári leányiskola tanulói létszámának változása a siklói évek alatt